99

КОНТРОЛЬНЫЙ ЭКЗЕМПЛЯР

Масса а мехкашкара пролетареш, вlашагlкхета!

ШОАТТА, 22 июнь, 1968 шу. № 75 (4556). Мах 2 кап.

СЕРДАЛО

(«Свет»)

Советски Союза Коммунистически партин Нохч-ГlалгIай обкома, Нохч-ГlалгIай АССР Лаккхечу Советан а Министрийн Советан а орган.
Орган Чечено-Ингушского обкома Коммунистической партии Советского Союза, Верховного Совета и Совета Министров Чечено-Ингушской АССР.

АРАДУЬЛУ 1923 ШЕРА ДЕНЗ

ПЯТИЛЕТКА — ХАНАЛ ХЬАЛХА!

*

В. И. ЛЕНИН ВАЬ 100 ШУ ДИЗАРА НАКЪАДОЛХАШ

Наха гlулакх дара — ДЕННА ТЕРКО

Бахача наьха хьаштийн лакхагlа кхоачашдарна цхьаллаш йоаккхе ю вай партен правительствай. Хlара шера дукхагlа средстваш хьахец наха гlулакх делга шоддара.

Ала деза, вай республике къаьсттта уих тlехкьарча хана бахача наха гlулакх делга тоаденнайа. Хьайнйай керда бытовой павильонаш, комбинаташ, механизированни прачечнеш, ательеш, иштта кхыйола предприятеш, лакхденнад наха деча гlулакхий боарамаш.

Кlезига яц шоай болх дика вlаштlехьбаьккха бытовой предприятеш. Бахача наьха хьашташ къаьстта дика кхоачашдеш я № 4 йола Грозненски быткомбинат, Грозненски илдкопива фабрика, Шелковской районни быткомбинат. Цу предприятей коллективаша цахаллаш теркам тlаухийт наьха хьашташ сихагlен дикагlен кхоачашдара. Цудухьа нах чlоагlа раьза хул цар деча гlулакхашта. Республика бытовой предприятешка кlезига бац шоай декхараш сийлена кхоачашдеш бола баьллой а.

Наьха хьашташ деча къаьстта дика кхоачашдеш я Наурски райбыткомбината коллектив. Района массе метте бlаргаго йиш я дlа-юла лела мастерскеш. Цул совгlа кхоачашду гаьна ухкача кхай станашка, дьайбай фермашка бахкаш деча наьха [illegible]

Иштта дика вlаштlехьбаьккхаб бахача наха бытовой гlулакх дара болх Сунженски районе. Района дукхагlйолча колхозашка я хlанзарча технологически оборудованеца кийчъяь, шlагlа эша гlулакхаш ду мастерскеш, комбинаташ, павильонаш, приемни пункташ. Беагаллакха деза района колхозаша шоай сихаьша а шоай ахчах а царех хукхагlьяреш хьаьхьа хилар.

Вай республика кхыча районашка а дукха я цу хьакъехьа гlалсаш хьалдаь колхозаши совхозаши. Бытовой предприятешта договорий хьалех пайна эша помещенеш, транспортни средстваш тех цу беаламаша.

Бытовой предприятей болх дlахо а тоабаре чlоагlа деархlаме хилар планированеи экономически стимулированеи керда система юкъехlар. Бытовой предприятей болх хоалуш вlаштlехьбаьккхар це. производство дlахо дегlайоалаяра болхлой безам тllбахийтар. цул совгlа балха юкъе ийслу кхоачамбоаларам сихагlа дlалаха а торе хилийтар.

Цхьабакъда вай республике хlанз а цхьайолча меттигашка эсала латт наха доаттlача беса гlулакх делга.

№ 2 йолча грозненски горбыткомбинате, Наьсарен, МалгIабика, Ведана, Советски райбыткомбинаташка доза я наха деча гlулакхий культура. доаттlача бесса кхоачашдац бахача наьха хьашташ. Масала, Советски района доадашка ухкача юртахошка баха нах дукха ха а йоаш райцентре а Грозне ала безаш хул приемникашта ремонт дlа, барчьхаш тегийтара.

Цу тайпара кхоачамбоацарашта кхы дlахо ла метаргдац. Бахача наха гlулакх деча сфера болхлой девиз хила еза къахьегамхошта дукхагlен дикагlен гlулакх дар.

Наха гlулакх деча предприятешта кулгалдеяга тоалаш, цар балха культура лакхъяра долча дешанта денна теркам тlаахийта беза партейни, профсоюзни организацешта.

Къахьегамхой хьашташ дикагlа тlехьа дегlахкхаш латт. Уж дикагlа кхоачашде йиш хургьа, цагахьа санна бытовой предприятей коллективаша шоай балха кердалар. толамагlдао юкъехухье. Шерра юкъейоалье еза механизаци. автоматизаци. дукхагlа хила еза керда оборудовани.

Салоlаш цlа ди в лолаш нхе дийпахьа бола беча хана дикка аргабаккха беза бытовой предприятей болх. Къахьегамхошта шоай мукъа ха кlезигагlа йоазорйалаш вlаштlехьбаккха деза гlулакх.

Дикка тоабе беза общественни кхачан предприятей болх а. Столовешка, кафенка тайп-тайпара чаш бола кхача хила беза, нах очередах дукха латтаргбоацаш вlаштlехьбаккха беза болх. Дукхагlа хила еза промышленни предприятешка раздаточнеш, буфеташ.

Берий бешаний, яслей болх вlаштlехьбаккха беза дайн кхачийн балха денга хьежжа.

Хlана чуйнина кхача бахкаш доаш юртболама къахьегамхой бахкача хана бытовой сфера болхлой сийлен декхар ца дарна леттlа гlулакх дар. Хlара бригаде, ферме, кхай стане ала еза дlа-юха лела мастерской.

Деархlаме гlулакх да кадраш кийчъяр. Бытовой предприятешка хила йиш яц шоай болх тесса лелабу, кулга цlена боаца нах. Цига хила беза шоай гlулакх дика довзаш, наьха хьаштам дикагlа кхоачашде гlерташ. Iымерза бола нах. Цу дешай дика терко е еза партийни, комсомольски, профсоюзни организацешта.

Цхьаккха бытовой предприятешта хила йиш яц шей план кхоачаш ца ей. Бизза пайда эша беза чукьарча техникех. производствана юкъейоалье еза толамагlйола прогрессивни методаш, цахадлаш къовсам доаттабе безаш. продукци дикагlа дахкъара тlехьа.

Бытовой предприятей хlара балхоча дика кхетадe деза цхьйна хьалхашка латта декхараш сийлолаш а бехктокхаме а доага. Уж дештlа кхоачашдоаца вlаштlехьлаьтта бытовой сфера балх тоабе.

Денна терко е бахача наха гlулакх дара балх кхетамца вlаштlехьбаккхара.

ЖУРНАЛИСТАШ БОЛЧА

Самарадийнахьа «Грозненский рабочий» газета редакце вlашагlкхийтар вай республике кьоашагlа денача Iаьржача Форда Флота Севастопольски драматически театра творчески коллектив республика журналисташи. Шоай театрахи творчески коллективахи лаьца къамаьлаш дир цига театра директора, III-ча ранга капитана нов, Аксенова театра кертерча режиссера Н. О. Альшицеси.

Цул тlехьагlа гулбеннараш хьалхашка «Цыган» яхача спектакли цхьа дакъа гойтар хьаьшаша. Артисташа Н. В. Левандовскея М. А. Кондрашовеа илдеш даьхар. Шеязъяь стихаш йийшар театра директора нов. Аксенова.

Журналистий цlерагlа хьаьнашта баркал е оалеш къамаьл дир «Грозненский рабочий» газета редактора заместителя В. Прядкос.

НИКОЛАЕВСКИ ОБЛАСТЬ. Николаевски районерча Ковалевски юрта юкхе дакха доладаьл кердача Очаковски хий дехкача система керттера магистральни канал. Къулбехьарча Буга хий трубопроводашка гlолла ай а денна канала чу гlоргда, цигара Очаковски, Березански, Николаевска районий сьхача ареш тlа ухаргдолаш, 1969 шерре гlоадал кхоачаргьа хьалхарча 2 эзар гектарага.

Балхаш дераш «Николаевводстрой», «Укрмелиорация» трестащ я.

СУРТА ТlА: доаккхаш латта Очаковски хий дехкача система керда магистральни канал.

К. Дудченко сурт.
ТАСС фотохроника.

СУХАЛБЕ КХАШКАРЧА БАЛХАШТА!

☆ ☆ ☆

КИЙЧА ДИЙ ШО ЯЛАТ ЧУЭЦА?

IамагIауш латт Наьсарева бlарг ма кхоачча лаза кlини мукхен кхаш. Гаьна дац комбайнаш, жаткаш аравха еза ди. «Октября 40 шу» совхозе дз болх дlаболабе лерхl 25—26 июне. Мукх хьекха касарех Iобилла йиш йолаш хуэтба цу хана.

Иштта кхачаш латт района кхыча боахамашкара длатаи в. Фу из оарцагlбаккха лерхl ухказа уж чуэца, иштта кийчо в?

Йолча техникага, транспортага хиллача арахьара кхы дукха новкъостал ца эшаш из болх шоаш кхачча тайпара 12 балха дийнахь чакхбаккха йиш йолаш ба наьсархой. 90 гарга комбайн кхай тlа яккха йиш йолаш ба уж (дlалахача шера хинначарех 20 дукхагlа) царга я 120 совгlа автомашина, дукха тележкаш, машинаш санна сиха леда «Беларусаш».

Бакъда, торенех (дlалахача шерашкарча практике хьаьхьех из) ухказа кийбу пайда тайп-тайпара ба.

Рейдови бригада гучаяьккхар дlалахача шерара гlалаташ ухк шера юха а дуьла гlертаж делга. ухказа хьувкъаш чуэцара еца кийчонна массанахьа а цlенхашта теркам тlа ца бахийтанга.

Каста оттаогдолча доагача лелой йlевхало човхалашна дагlаогла тхо аьлча санна багlа «Назрановский» совхозерабараш. Шорта «фо в» кхетийташ ю ухказа хьувкъаш чуэцара кийчо. Тахан кlа чуэца ха хьатlаатта хиача ухказазоча 19 комбайнах дукхагlа араш центральни усальбе дезотгьар. Цу ворштанех а кlезиг-дукха болх бе йиш йолаш 7—8 мара яц. Баьхата тlа-м дукхагlа а кийчъьоаш. цул пайда коча́б уж кхай тlа ухказа санна шоаш токъа деза кулг тойхалаш дитараогlйолаш хилча.

«Фо чолабе» моллах ца беаш кийча я яхаш даьтlада «СК-4» № 30 йолча комбайна капиталь дlаьвьдалуш лоло Iа даггара низ тlабахийтарах, ко а Iа дехьагlа хьоазалича комбайн сехьагlа хьахьувзаеш дар. цхьа хьамча чарх сео тиша йолаш тlера Iоякха езаш яр. хьалхашкара чархаш шлилькашна дlакъайла яр. Цунна юххе латта № 11 йола «СК-4» а из санна ремонтера «аравьлинай». Цув хувца дезаш ца тезача аппарата урс, клавишай подшипник, кхыйола сагхалаш.

Лоаццa аьлча, кийча я аьна мугlаре дlаоттаьчарех вагаьаро чара ляхе кийча. Цхьаараш вlадла вагт тохала а я дlалахача шера [illegible].

Цудухьа, дукха ха йоаццаш ухказа тохкаш бе «Экажевский» совхозера евача комиссега дlаьхокха дика хlала хиланзар механизаторий. «Во кийчъьай техника хьувкъаш чуэцара» — иштта яр комиссе ше оттаьча акта тlа еана оценка.

Фу бахьан долаш тlехьайнсай «Назрановский» совхоз комбайнашта ремонт яра? Механизаторам бац. Iалахача шера болх баьнет дукхагlбарам хlанз ийчаьха ба хац. Венца ухказа-м Iела а бац кlадкхара дlабахачул тlехьагlа цар уйла е, уж иштта бах, цар фу ху, фу яц льа[illegible].

Мас комбайнер да шуна тахан болх дlаболабе безаш хилча кхай тlа вала йиш йолаш, аьна хьаьттача цу совхоза кертерча инженера нов. Буаугтанова уза тоша а лергаолеш жон даза магахар. Iай курсашка дешабаьгlараш Iотlа ца доашаббой сола-м хан, йоахар це. Цунна метел кхьаннена а хан ца-я.

Iай дешабаьгlарашкара боаттlача тайпара болх хьабеха йиш яц, е цар из беог а бац: хlанзалча тlехьагlа болх бе Iоlоабе. дlаьехд деза парна.

Кийча яц совхое йлат дегаьу, цlенду механизаташ а.

Зеновгаш цене а уж кхоачамбоацараш района кхыча боахамашка а да. Хlаьта а цхьайолча меттигашка дукхагlа теркаш тlабахийта долаху цу гlулакх.

Масала, кхыча тайпара дав тхоша «Октябра 40 шу» совхозе бlаргалейна сурт. Кийча даьй мугlаре даьттача комбайнашта юха а тlехь дlоагlаш, оахашкаш бе а йоалхаш механизаторашн хьувкъар ухказе. Мельника фент дlаьдхя а дlагlахьоазаш. Бlеха ерхал дlаьхьеша йор механизаторий. Цхьешше хьал а хьекха цата къахьегаш воалле ухказар юртбоалашь механик Болдоев Махьмад а.

Хlанз ца эшаш оарга а 30 комбайн кийча я. хlаьта массане тlа мел эш болх хьабе ца а ба.

Хlанз сихбенна жатканаш хьежаш. тоае езар товеш ба ремонтникаш.

Иштта кийчо ю «Экажевский» совхоза а. Тоаль дьенаг дорхlа мегарйлаш я ухказара 22 комбайн, жаткаш. Кийчъьай совхозе йиъ «летучка». Iалашьай кхашка еача комбайнашта эшагlйола цхьайола сагхалаш. Йлаташ чуэцa дахьрхlа я 60 тележка, тхьо машин. «МАЗ—390 И» яха диъ бензозаправщик хурга комбайнашта доагор дlахухьаш.

Бакъда, хьувкъаш чуэцара ю кийча техника толлона чакхдакхаш. Техника керттера ала а дукхьалла ца кийчъярах долаш дац гlулакх.

Боаттlача тайпара вlаштlехьболакхалуэгбац болх нагахьа санна цу гlулакха дахьохlа графикаш ца хуже, культстанашка повлой ца йоlа. хьувкъаш чуэцачарна балхах дlахоагlап фу ца, дlа ца хайте, кан йоалко ца йоlа.

Из гlулакх деза лех ухказа. Хьатташ йолчаь хlанз а «дlакхаьчалла» дугаш. механизатораша хагабаьнкабаш. дlахайтадал илона хьалхашка латта декхараш.

Машиний кузовш хийра йолча цlендаш тохаш. уж дакхъеш а меттиг йоазадр тхина. Доказ шофероашта кхайта мехьера шоай дела беза наькъаш а.

Цхьа — цкъ доаш аха дов царех. Дlалахача шера ТIой-Юртара цхьоагlача отделене бригаде дlаводдача чукхийтачо нотуне дукха хьажкlаш йоаймр машинашта ухказа латтича довIа Iама местара юьлаш. Клоп хетар цу хьаг санна дегача хьажкlай хенех. Цига цхьа машин жагlа боассабьаьбац хlанз а.

Дукха доат довра ухказер Назране болача наьъ тlа а. Цана довсаш санна дlа-хьа деттар. уоагlухаа кузовеш чура кlа. Iомехкао. Ботаьаш, гlажаш, къайгаш хулао цига [illegible].

Хушпленна хlама дац ухк шера а. Шоагаш шоаш дахкача доахкаш да. Уж дlаддгъа хьакlхьа жагlа дlа-хьа ца боаржабош уллаш ба.

Массанахьоа дlакъовла ега кlа ойй́ бенарбеза моттигаш наькъашка а хлайна а. Къаьстта кхоа бе йеза лааз ухк шера, хlана аьлча хаттанаш хьалаш хина дах ухк шера.

Ухк кхелисача денойна дlалаха мегоргда ехха болгал моз даьха а кхыеоха а кхоачамбоацараш. нагахь санна наьсархой тохалой.

Рейдови бригада членаш: Х. ПУГИЕВ — «Назрановский» совхоза тlаьхьоламлой группа председатель; А. БАРХАНОЕВ — «Экажевский» совхоза керттера инженер; Н. КУЛБУЖЕВ — «Октябра 40 шу» совхоза тlаьхьоламлой группа председатель; М. ЗАНГИЕВ — газета собкор.

Бlарг макхоачча касараш...

Гlоазалыра шай «кема» мукх бийнача кхай тlа даьккхар массехк ди хьалха Шаьла района «Шалинский» совхоза шоллагlча отделене комбайнера Абдулаев Саламу. Хlанз отделене кхашка диъ комбайни йиъ жаткен я мукх хьекхаш. Хlанзле хьекха касарах цхьа бlаь совгlа гектар мукх Iобиллаб механизатораша.

Мукх хьакха болабеннача хьалхарча денош даьхара хьокхамаш гойтар болх бе вовзалелар отделене хьалха латта механизатор Абдулаев. Цул дукха тlехьа ца вусаш хьинаре къахьег Ицаев Джамле а. Деи нормах цхийтта гектар хьекха езача тиъо-тиъаь цхиъ гектар хьекхар цар. Бlарг макхоачча дада ийбеса Iовехка мукха касараш. Механизаторий дика тоаль машинаш чакхъянача хlана дисац уралетташ. Цlенех деха гlоддех хьокх ялат.

Ухк шера дика хиний гураьа дийна ялатан.

— Хьагучох хlара гектара тlара 22—23 центнер ярга тхоа. — йоах отделене агронома Усупов Хьусейна.

Мукх чуйина боаддаме кхачасца кlа. Белгалде деза кlа а ухк шера дика хинаьлга. Цоаккха деш гойт кlа дийна кхаш агроноша. Бlаре мокхоачча йоаз санна теркам латтача кlина канашта юкъе касара балех хlама дац.

Касарех ухха мукх бокъабелча хьальопа безарех бицбеннабам механизатораш. Нодборникам еха кийчъа бригада стаао латт СК-4 аха цаъ комбайн.

Цхьабакъда белгалде дезаш цхьа хlама да. Дукха баллаш да хlана кхашка цхьатарова це деаш. Отделене доалахьарча кхо эзар совгlа гектар долча а дьатца тайп-тайпара бал хаж деш дукха техникен ниэш ба. Дукхьал трактораш — тиъа. йиъ комбайн. хlаьта шекара сеетка кхеераш. йоа хьоккараш, кхьобараш. Дийнахьа массехказа диш да кхоалора дахача шерашка хиеш водовоз. Ухк шера иэ единица дlаьхьккхай бригаде. Хlанз трактороста тlехьара дух хlа а дазакхе цхьа вилометр вахаза веза хий мала. Цу гlулакхо оаза йоар. Хlаьта колесни трактора тlара болаш-м хазке дlабоах, гусеничи трактораш тlара борама гетгара хала да.

Механизаторашта иштта чlоагlа аьттув боацаш да заправщикашна единица дlаккхар а. Цу гlулакхо дохдергдаш юртбоалашка продукташ хьарга дlадолао, хlана аьлча заправщико гlулакх тlадалла бригада участник Маалигов Ярагlа кхоадергдаш шай керттера болх дедабе а мийlи-мийl ингерча машинашта хап-хапаньа доагор. дахтта доаттале а.

Хlанз кхашкара балхаш сихденнача хlара минот еза йолча хана цу гlулакхага хьежача бакъаьба ба отделене кулгалхой.

Кхыдолча боахамашка санна шоай хайнахьа йоакхо яьш ухказа механизатораша [illegible].

Дая хlама миуи дуъ оаш, аьлча хаьча хаттара.

— Шагlара хьадиль-кх, — йоах механизаторашa.

Т. АРЧАКОВ.

ЛАКХА ИДЕЯ ЙОЛА СПЕЦИАЛИСТАШ КХЕБЕ

ВУЗИЙ ОБЩЕСТВЕННИ IИЛМАЙ КАФЕДРАЙ ЗАВЕДУЮЩЕЙ ЕРРИГСОЮЗНИ СОВЕЩАНИ

Мехка университеташка дешара заведенешкен ахди совгlа Iилмахой ба вай шоаш общественни Iилмашта хьехаба. Цар марксистско-ленински Iилма дегlовзуда Iомабу студенташ цу гlулакха дlатол дукха мехаш. Мехка лаккхоча дешара заведенешкарча общественни Iилмай кафедрай заведующеш 19 июне Ленински лоамашкарча МГУ актови зале хиннача совещане вlашагlкхийтар. Цига бар Iилмахой, вузий преподавателеш, партийни болхлой, дукхача министерствай кулгалхой, общественни деятелаш.

Совещане президиумо — СССР Iилмай Академе президент М. В. Келдыш, СССР министраш В. П. Елютин, Б. В. Петровский, М. А. Прокофьев, КПСС ЦК отделий заведующеш В. П. Степанов, И. И. Савинкин, ВЛКСМ ЦК хьалхара секретарь Е. М. Тяжельников.

Совещани хьайййлдар КПСС ЦК Iилмай дешара заведенеий отдела заведующе С. П. Трапезников.

Чlоагlа раьза хиниа тlоамаш а леттаж КПСС ЦК Политбюро юкъе а йолаш сийлахьа президиум хоржа гулбеннараша.

«Общественни Iилмаш дlахо дегlадоаладар хlанзарча этапе идеологически бола чlоагlбараи де дезарий хьалхетсьа» доклад йир КПСС ЦК Политбюро членашка кандидата, КПСС ЦК секретара П. Н. Демичева.

Коммунизм хьалъеш хилао, дуьне революционни процесса. Iилма-техническа революце, идеологически къовсам чlоагlа иобалаво, белгалдаьккхаз докладчика, цера теоретически практически проблемаш оттаи вай партена хьалхашка, дуьне халкъашта юкъарча беррагача коммунистически болама хьалхашка. Хlаьта уж къоасталрах тийша дуьне [illegible] деи кхедаш.

Нов. Демичева анализ ю хlанзарча этапе латтача идеологически къовсамна баккхалонашта. белгалдоаких, шин система къовсама гlулакхашех хьалашен массадача доттамашкаьа империалистически пропагандана дукхьалара идеологически къовсам вай чlоагlбельг дlахехаш лиал. Вай хоалинболаш идейни наьгьаца шахийа ва «[illegible]» саица, иштта аьттехьарча а толлай ревизионистски уйлаш а.

Докладчика анализ ю коммунизм хьалъяра хlанзарча проблемашка хьежжа общественни Iилмаш дегlахкхувлара декхарашта. дуьне теори дlахо дегlахкхуллае аьттув бола хьалаи парте вlаштlехьлаьха хилара. Боккъонца дог тийша а долаш аьа йиш я вайга коммунизм хьалъара практикацара. хlанз общество дегlахала оалаагарча декхарашлаве общественни Iилмай бувзам ай дагlа хинналаге. Цунца цхьака цана дагдоалаш да общественни Iилмай тохкам бола оагlув чlоагllьелга. Iилмаи балха боалаш политически эффективности цlенхантта дахтьелга.

Докладчика анализ ю социалистически общественни отношенеш дегlайоахаш тоала теоретически проблемашта, цул тlехьагlа дуьне общество Коммунистически парте кулгалдара роль — из буржуазни пропаганда гlертаьа деттlаьлеи дувцаш йола керттера объект хилара хьахьехья. Цхьабакъда, е буржуазни идеологии а, е ревизионистий, иоллагlча толкнах ул бале а, аьттехьарча е «лардеаьарча» вlаштlехьаргдац социализм коммунизм хьалъяра хьалашка Коммунистически парти кулгалду вах хилара идея сий доале, хlана аьлча цигаоа парте роль ерда общественни формацеш дегlайоалализа ярт ца хилара оалагарча дешашна юкъаена я.

Доклада тlа анализ ю дожох дахьаш ревизионистски идеологии капиталистически общественна классий къовсама мотте доахаши къовсам дlаоттабе, вай хана эттара хьала революцена юкъ йоазогьаш кагийрхой хила дlакхайкаде гlердаш тlехьтехьа пропаганда. [illegible]

Студенчествана Iилман марксистско-ленински дег чу йоссаба керттера декъа белгалдоаха докладчика, КПСС историга, философега, политически экономика, Iилман коммунизмега хьеч. Уж хьеханга — къаьстта шоай тайпара, цул вай естественно-технически специалистий аьца шолагlча тайпара дlахахчшгалга а доалаш, нагахой декъачла дешарех кхетан лаара, цар уйлай собеси [illegible] система хилара, хьалгьа бойхаш, цхьачахьалкхой строительство, культура жизней дарагlча доагъай дуэгбоа специалисташ марксизма-ленинизма теории методами хlалата йоаццагlйолш кийбоа яза я.

Уйла тlеррашка дегlйоаши деда кертерало — из да коммунизм хьалъяра декхараш. хlанзарча Iилман машента, идеологически къовсаме дlалехаоашца хьежжа хила безаш бола преподавание безаш дахабелга.

Хlана, бола дlахо докладчика, шоре кийчо ен латт Владимир Ильича Ленина ваьча дийнахьа деха 100 шу дизаре. Цу белгалдаьнача дано кийчо йола дувзаденна марксистско-гlала декхар да Iилмаш Iилма-педагогически кадрашна ленински идейни тlехьале дlахо кlоарта Iомаеш, вай революционни теори дегlаболаш творчески болх бар. Иштта, В. И. Ленин ваьча дийнахьа деха 100 шу марксизм марксистски уйлаш. [illegible] Ильича [illegible] гlулакхашта. вай парте, коммунизм кхерам марксизма-ленинизма коммунистически теори [illegible] дукха долтарбоча къовсамца. коммунизм хьалъяраш уйлаш дегlадохаш аьттальши [illegible] кийчъьара теоретически балхаш [illegible].

Ший кхаьна чакхдаьннача докладчика дуьне Iилманхошта-общественеподавателий марксистско-ленински теори преподавателашта тlабухча йиз болхаш бахтокхаш ба. Цу массе болхка [illegible] наьха кхетабахах латт [illegible] хьехар духуаьла цlахха а дакъадегбаца хьест. вай Iилмахошна, общественни Iилмай преподавателашна. беррагача идеологически болхаша [illegible] дlахо а сийлоана [illegible]

Цул тlехьагlа сепоккьдаш йир СССР лакхерчи юкъарча [illegible] министра В. П. Елютина СССР Iилмай Академе вице-президента А. М. Румянцева. Цар дийнар: «Общественни Iилмаш дlахо дегlаеоладаре цар леавlе коммунизм хьалъеча хана лакхбоал ю дезави хьалъехьара» КПСС ЦК сецам дакхерча шабе Iилмай Академе институташцеш кхоачашбоа чакхбоахача беикхача балла хьалъеьа. дагабоьлар дlахорча хиина йоа чамашта.

Докладахи сепоккьлехи лаьна прении йоаббле. Сайнбийначо вовзале хьамаьлаш дир Алтайски университета ректора В. А. Штейнберга, РСФСР лакхерчи юкъерча специальни образовани министра В. Н. Столетова, Киевски университета партийни организаце секретара А. А. Чухно, Баумана цlерагlча МВТУ ректора Г. А. Николаева.

20-ча июне дай бола дlахо боаге ба совещани.

(ТАСС).

СОЦИАЛИСТИЧЕСКИ ГРОЗНЫЙ

П. ИСТОМИН,
къахьегамхой депутатий Грозненски городской Совета председатель.

●

1818 шера 22 июне Ханкальски чlожара дах километр хургйолаш Шолжа йисте, хlанз А.-П. Чехова цlерагlа йола парк йолча меттиге йилла хиаз метаж я Грозная яха крепость.

Дукха ха яланехьа цунна гонахьа хьахьувтта йоалелар тlехьагlа крепостаца цхьана хургйолча города лаол а хинна йlаатта нах баха меттигаш. 1869 шера 30 декабрерча сената указах крепость дlа а яьккха, цунна гонахьара территорешн вlашагlа а теха, город Грозный йир. Цу тайппара, ухк шера 22 июне 150 шу дуз крепость йилла, хьатlадоагlача шера 30 декабре официально бlаь шу дуз вай город йилла.

Iалаьнате доккхийча Iалама вузкьаш, эттара хьадха мехкдаьттех мехкдаьтта газаш йоакха Iалаьнате йоккхий меттигаш хилараца белгаль хилар мехкдаьттаи химически промышленноста йоакха центр а хинна дlаэттача город Грозне экономически юкь.

1893 шера кlоаргача скважина чура эттара хьадха цу хана диллача йоакха мехкдаьтта кlеж техача деиз чlоагlа дегlаха йолаелар город.

Дукха ха яланехьа керттагча дуьнен тlа цlи кезар Грозненски мехкдаьтта, ухказа чудаледа аккустарони метоlашна мехкдаьтта доахача моттигех пайда эла йолаенича кхыча мехкарча тайп-тайпарча фирмай капиталаш. Мехкдаьтта чакхдоахаш хинай технически тlехьайисача, кубенн батарени а йолаш йолча кагийча заводашка, цунах доаккхаш хинай керттерча хьаьке фатагееш маьуча. Городе гlишсаш хьалзара сагота бацав кхыча мехкий моттигерех капиталистий. Городхьарча станицели йортели дукха орган шоай деша санна болхлой чубалах хинна хьотарата цlенош зангlаш яр город цу хана. Гонга гlоала боагlаш хотта а болаш яр тlо тоханза хинна урамаш. Электрически серлаш вlалда я а яцар. Городе ших сайрдаьккхар фатагешна йоагача 40 фонаре.

Канализаци городера транспорта вlалда я а яцаш. хlаьта водопровод города юкъе а хьахинаш болча наьха гlулакх деш а цара дац. Юххьанцарча шlе школеи юкъерча шиъ школеи дешаш 1630 бер хар. керттерча дакъе промышленни куцеши, духовенства бераш. Йоакха бовдаш хиннача шин больнице 55 кенги латтар. культурно-просветительни учрежденеех публични цхьа библиотека яр. кхыбаьгьда, цирланаш, маьжигаш, дешаш ду цlенош — кхойтта дар. Хlаьта 47 кабачок а яр.

Сийлахь-йоккхача Октябрьски социалистически революце Советски кхыча горедашка а санна Грозне, хеза балха-дина оагlув хьайийхар цун истореш юкъе.

Революци хиннача тlехьагlа деза дlалозадеанар вай города — Нохч-ГlалгIай АССР столица бокъонца доаги сийлахьей истори. Къилбаседа Кавказе йоакхагlа йолча промышлени, административни, культурни центрех цаь ца хилара гаоре.

Пролетарски центр, революце чlоагlйолу пункт а хинна Кавказа исторе юкъехьай Грозный. Грозненски пролетариата цара а нарагlдо а бахьан долаш доаттабаьча къовсам цlаьнха а йоаргоаша сийзе лекхай тешам бола хальакха къонахаш Н. Ф. Гикало, Н. А. Анисимова, Асланбек Шерипова, Г. Ахриева, А. З. Дьячкова, вижалоам Бутенкоагlар, дукхача кхыбараша. Къахьегамхой къовсам вlаштlехьбаьккхабовзо а цунна кулгалдьараш а Г. К. Орджоникидзеи С. М. Кирови бар.

Граждански тlом хиннача тlехьагlа тlехьаленна грозненски пролетариатага кхаьчар гетташ йохаь промыслаш. бола ца беш йола ахар йолаь мехкдаьтта чакхдоала техноеш машенашь: бензин. хий, серлаш йоакаш ца город. Хьалхагlа бала беш хиннача 358 мехкдаьтта скважинех шейтаргаш 20 мара яцар.

Йоаггадоалар 2-ча оагlо тlа.

Дики къахьег Грозненски литейно-механически завода цехий, смений коллективаша. Продукцена реализаци яра ах шера план 105,4 процентни задоцаш продукце яракецара план 101,3 процентни кхочушйиний завода коллективо. Хlинзалехь планал сов тlа яраийца продукция 4 эзар сома мах ю.

Чlогlа къовсам лоттабу коллективо яракецача продукцехь дlададар лахдара а. Продукцега дlададар планал лаьрхlинчул совгlа 3 процент кlезиглдаьлла. Ив бахьан долуш планал сов тlе нанахьедкхенна бах пайда 30 эзар сом ду. Къахьегама овсарлен план 14,8 процент тlехкхочашьай.

Укх шера дукха къахьийгад завода бolзлoцна кердa продукци яракецара а. Цар яраийцаб керда «ВМС-25» яха турбаш сеттаю станокаш. Дукха за йоацават арахеца бoлаьй цхьаьнакха керда продукци а.

Къастта дика къахьег заводе крановщица О. Ерошенко, вагранщика С. Заклева, токарь-расточника Е. Герасимова, кхыберана. Цар хlора сменах нормаш 110—115 процент кхочушъю.

СУРТА ТlА: турбаш сеттаеча станока стажинана обработка ен ва токарь-расточник Е. Герасимов.

М. Йаваева сурт.

ПАРТИЙНИ ВАХАР

ШОАЙ ДЕКХАР ДОВЗАШ ХИЛЧА...

Ах шу совгlа за дlаьннай юкъхьанцарча партийни организацешка отчеташи хоржамаши хилча дeнз. Цу собранешка дlанхача шерашка аlакхха на хиннача тайпара шарба хьагудалнар КПСС ЦК октябрски ноябрьски (1964 ш) Пленумаш а партиe XXIII съезд а хинначул тlехьагlа партийни организацей вахаре хинна дукхий хувцамаш.

Белгалдовлаш хlана дар, лача хоталазашка санна, кхузта коммунисташа тьаьча къамаьлашка а парте чура демократи дегlаьхувлара проблема партийни органий а берригача коммунистий бехкткхам лакхбара деташна айхха юнзлер йийца хилар.

XV-ча районни партийни конференце белгалдаьнихар къона коммунистанн устава дlахехараш цхьана кхоачашдерзалча, партийни дисциплина чlоагlъергйолча уйланца хьалххебара даьхьe бахха нийа кхачам боацараш хилар цхьаболий коммунисташа производстенера а общественни политически вахарeра а шоай цхьарадш кхоачашдаш цa хилар, районни партийни организаци ясала дelтlайоагlаш хилар, партийни пачхьалхкени дисциплина телхаеш бола коммунисташ партомата, партбюроша, парте райкома бира бoалгlахь тайпара бехкeбмхам хаш ца хилар, и. кх. дl. Цу критически замечанешка долчча беса гlан партийно-политически организацоний болха тlа кхоачамбоацараш хилдах.

Гlулакх довзаш йора коммунисташа критически замечанеш парте райкома, райисполкома районни производственни управленена, бoахама кулгалхошта, кхычaoна, кepтa бола предложенеш тоадар. Цу критика бaшхало малагlа яр аьлча, ал-яр, керттера хьаьше ховдамбoллaши хорта болаши, гlулакх оаландгара деза тоадаламаш ю на хилар. Лоарxlаме дар: бoaхамаштa кулгалхочара, производственни гlулакхаштa юкъeра кхоачамбоацараш лаьш хьагучадоархачeх парка нийса критика ечeн хаьа коммунисташа керттера тepкаш пайда эцнна заса кхoачамаш хьагучадахари юртбoaхамa производство чlоагlа айра тlеберзабь хилар.

Нийса яр, масала, кхыча бoaхаммий дерзи санна даьттан. хаоттона-климатически хьалаш, юртбoaхама техника, специалистий кадраш болла хьа a. тlара шера дlайийна культураш тьунккьара доаллахарча бoазацал «Горец» яха совхоза партийни организацеeн кулгалхоштeн ерa критика?

Мичурина цlерагlа совхоза парткома кулгалхоштeн гeттара нийса критика йoл дlадaхa шу доакъараш на тоьар бахьан геттара хала хинна хoлладeхa а. гloжeн мoшeн доакъараш кийчlара цap шоай йоккхийча [illegible] a.

Уж тайпа масалаш дукха а кулгагlа [illegible] ба [illegible]. Ерсa [illegible], багьдро аьлча, критически замечанеш [illegible] уж нийса лархlарахи даьтта lац, керттердар — уж чакхйоаки [illegible] мачтlехьдаккхарах, маьхера предложенеш кхоачашъярах датт.

Цу гlулакхa дикка бoкхa бoaх бу КПСС райкомо. Масала, отчетно-хоржамий партийни собранешка коммунисташeн районни партконференце делегаташeн аь ерригa критически замечанеш ода хьагул а нaй, боаьонца lомaльй. Критически замечанеш кхоачашъяра кийчъаь мероприятеш парте райкома бюро йийца а йийца, чlоагlйир. Цул совгlа, 75—80 процент критически замечанеш предложенеш юкъейнхьар райкомо шeра бeргбoлча бахха перспективни план оттаеча хана. Планага хьежжа болх бу оaха критически замечанеш чакхъяхари предложенеш кхоачаьтьярах.

Масала, къонача коммунисташта кхетам балaвa болх дикагlа аlаштlехьбаккхара, эгaра йоккхагlа йолча организацешка берригa коммунисташ политически дешара юкъелоазал совгlа, къонача коммунистaшта лаьрхlа занятеш ю КПСС Программeн Устави lомадарa. Царна дикагlа а хар ланнаха а хайда поручeнеш тел. Ер шу доладeннача юххьe собрание семинар йир оаха районни партийни организаце КПСС членалла кандидатанна. Царна йийшaр доклаш: «КПСС Устав — хувалург доaка партийни вахарa закон», «Кандидатски стаж шувах пайда эцaш эвaргбeн». Цига цхьацибола кандидатaшца хlа-юхa ийцар шоай кхетам лакхбара моли беца балла опыт.

Парторганизацeй секретарашца семинар яьй. Цига инструктивни докладаш йир укх темах: «Производстве, общественни а политически а вахаре коммунистий хьалхе лелара лоархlам лакхбар — парторганизацей балха тlа керттердар». Семинаро партбюрошта, партбюрошта, секретаршта новкъостал дир коммунисташта шаьъе беш бола кхетама болх тоабара.

Партийни организацеш парте райкомо цlенхашта тоабаьй парте нах хьачувцара болх. Парте хьацаш хlара сага политически а балхацара а гlулакхаш теркал ду. Из бlаргагу хьамeттeл укх шера оаха парте хьачуйиначa нaхах 85 процент квалифицированни болхлой (трактористаш, комбайнераш, токараш, слесараш, автомашинаш лехкараш, кхыбараш). 20 процент совгlа юрта бoaхама специалисташ, хьаькъa просвещене, медицина болхлой, интеллигенце кхыбола вакилаш хилaрах. Парте хьачуйинараш дика гlулакхаш доахкаш хилар хьаьлокх 88 процент тlана бaш аьнна бола къона коммунисташ производстве хьалха латташ, шоай коллективий общественно-политически вахаре хьинаре дакъа доацаш хилар а.

Къонача коммунистанта юкъе кхетама болх бара нийса, партийни организацеш цlенхаштaн даьрхlам хьожаш lоцlенлу моашта довшeхьа а КПСС устава, партийни пачхьалхкени дисциплина телхаира жакъа тlа аттача коммунистех. Масала, «Горец» яхача совхоза парторганизаце парте членаллe кандидатaш болчара дlабаьхаб шоай хьашташ массаза а бoщественни партийни хьaштeх тlех эдархlаш хинна Накаев Леми, Дузаев Ширвана, кхыбараш. Уxхаза белгалдаккха деза коммунисташа деладе хьакъ доаца гlулакхаш делaдeш йоаъ мoттигаш совхьарчул 5-заза хlана хинналц аьнна кlезигагlа хилар.

«Горец» яхача совхоза гlулакхаш кара кхoачамбoацараш хьагучалахара парте райкома бюрос партгома отчeтага лаьийтlар: КПСС ЦБ мартовски (1965 ш) Пленума решенеш кхоачашъяра коммунисташ а совхозан производстве берригa къахьегамхой а оарцагlа хиннa боaх. Тохкам баьчул тlехьагlа тхона гучадаьлар парторганизацена малагlа практически новкъостал ен. Цу долчча хlамaшта новкъостал даьл наха юкъе беш бола организаторски политически болх тоабе, пудухьа совхоза бoaхама гlулакхаш соахкарчул тоадаш а да.

Критически замечанеши предложенеши кхоачаш мишта ю коммунисташ даим дуxтlабаьхна хилийтар дукха практикана юкъедена хьалхагlа lанйца решенеш, хlаьта, лоахе, критически замечанеш а кхоачаш мишта ю хойташ собраненка, партгомий, партбюрой заседанешка, райкома пленумашка информацеш ега. Цу доллача хlамаша торе хилийтaн решенеш меттахьа цa хьаеш нлийта.

А. ПАЛЬЧАН,
КПСС Урус-Мартански районни организацена заведующица.

СОЦИАЛИСТИЧЕСКИ ГРОЗНЫЙ

(Йоалдоаво. Доладур 1-ча агlо тlа).

Коммунисташ керте а болаш хиннa Грозне къахьегамхой город белогвардейцех мукъа на ялькхинге а дlайолабелар бохаб, боахам юхаметтаоттабeн вlаштlехьбoаккхeн.

Городской парторганизаце бaьча тlахьехамах машинникъ юхаметтаоттабе арабаьхaв массeх дийнахьа тlагlертта къа а хьийга станки а машинникъ а юхаметтаоттабь бoза городе баьха 7 эзар болхлой. тоуз(армейцаш), кхыбoза нах. хlаьта нуцухьа дазгорах етта хьалхара эшелонаш мехка нeнтральни районашка дахийта тоов а хилар.

Са ца кхоачe, тувзал къахьегар бахьан долаш Грозне болхлой класса вlаштlехьдаьлла доашавча хана мехкдаьтта промышленность юхаметтаоттае, технически кийчъе, бергдача халкъа боахама социалистически эргаловаш е.

1920 шеpe а 316 эзар тонн мехкдаьтта даьккхар города промыслашка, хlаьта 1921 шера дуаза совгlа дукхагlа даьккхар из.

1924 шерале ходж тlаеттaш доза гlехьаннса бувзи тохаргара хьувзавеш бтрув тохарга, желонкагава кlоаргача насосашка яьлар мехкдаьтта доаха промышленность. lаланa киза меттел юкъебаьлар электрически низ. Цу доллача хlамaша йиш хилийтар доаккхаш дола мехкдаьтта 1924 шера 1.76 миллион тоннага кхадчале, вешта аьлча 1917 шера йоарамга кхача.

Болхлой, ахархой, цlеэскархой депутатий Советий ВЦИК Президиумо 1924 шера 24 февралe баьча гонамна доккха правительственни совгlат — Шеча Байракха оалeн еннай Грозненски пролетариата 1918—1920 шерашка арахьарчeн чурчен контрреволюце вlашагlтехача низашта духьала гере кора а цlйца доаттаьбaьча къовсаме турпал дакъа лацарах а мехкдаьтта промышленность юхаметтаоттаlоа тlехьагlо болх бaвах.

Промыслаши мехкдаьтта чакхдоаха заводаши юхаметтаоттаьвчул тlехьагlа хьалхара пхе шера план кхоачашъяра цхьоагlа болх дlабoлабиб грозненцаша.

Пхе шера плана доккхийча болхама тlемал айлир грозненски болхлой класса, керда къахьегама котонашт яхара тоаттадар шун дог. Шерол социалистически юхь а йоаржаль города мехкдаьттазоша. 1928 шера цоаза дукхагlа даьккхар мехкдаьтта 1914 шерарчул. Боккха болх чакхбаьккхаб мехкдаьтта чакхдоахача промышленносте. Революци а хилалехьа хьалхь къаенна. бaхха оксараш доха йола мехкдаьтта чакхдоаза заводаш йиза оеконструкци яьй оборудовани чуоттаьй кийчйир. Цу хана хьаъe йолайир мехкдаьтта чакхоаза керда пхоз бола трубчатни установкаши крекинг-заводи.

Хlанзара мехкдаьтта чакхдоахача промышленноста производственно-технически база хьала баьхаш долаш мехкдаьтта сийрза продукташ дукха а дукхагlа яха йиш хилар.

Хьалхара пятилетка чакхйоалаш СССР-е хьалеча бензина лить дакъа кхa зи дакъа душ хиннача Грозненски мехкдаьтта промышленни районо мехка керттера моттиг дацар мотории доагoр хьалов.

Мехкдаьтта промышленноста технически реконструкци ярон шерра социалистически ихь йоаржаярои lалашдир мехкдаьтта даккхара пхе шера план кхьан шерах 9 бетташ кхоачашъе. хlаьта бурув тоxара план — 2.5 шера.

Хьалхара пхе шера план шин шерах ах шерах толаме кхоачашъярах СССР ВЦИК президиумо 1931 шера 21 мартерча совцана Ленина орденах Грозненски мехкдаьтта промышленноста.

Города мехкдаьтта доази мехкдаьтта чакхдоахен промышленность сиххача темпашта дегlахдо шоллагlчeн кхоалагlчeн пятилеткой нерашка.

Дай-мехка хьаьча оборудованеца болх бe йолаелар ерригa мехкдаьтта промышленность.

Цу шерашка толаме дегlахдар: мехкдаьтта машиностроени. хьу чакхйоаха, кхачани яйгeн промышленность. Советски lаьлах латтача шерашка мoтa боахама продукци чакхйоаха йоккха центр а хинна дlаэттай Грозный.

Цlенхашта толамаш даьхаз города культура дегlакхувлача а. Юххьанца дена хьалхее йолайир покхгlалгlай советски интеллигенци. Йеажхой тlа-тlа дукхагlа хулар общеобразовательни школашка, вузашка, юкъерча специальни дешара заведенешка.

Города партийни, советски организацеш общественностон боккха болх чакхбаьккхав йоалув-дешар ца ховргa дlадаккхара. Цочийн гlалгlайн меттала кеналетташ эоалаха толаже газеташ, журналаш, политически, lилман, художественни литература.

Маьрша беркатeра къахьегам ткъагlбаьккхав гитлеровски Германе тийшача бaлхагlа Советски Союзах латаро. Ший аиз ма кхоачча мехка йlаьхийча мехкдаьтта вайоаьнта тlакхача сlерташ вар йоастагlа. Тlеха фронташка майрали зеналий гойтар грозненцаша, Советски Союза Турпалаша Н. Заболотне, Х. Нуразилова, А. Иолиса, Ш. Абрамова, И. Бейбулатова, Ф. Бублинова, И. Сергеева, кхыбараша.

Тlом болча хана пхеа сакна дугуххазе а бомбаш чуйийтина города.

Тlеме lалашйира доацa зо дир города бoахама. Йоккха йолайир мехкдаьтта промыслаш. мехкдаьтта чакхдоаха заводаш. кхыйола промышленни предприятеш, предпринтешкарча оборудованеш цхьадза даьха Малхбоалерахьа дlадихьар, болх да беш сецар йоккха электростанци.

Города къахьегамхоша, парте Центральни Комитетагарeн Советски правительствагарeн цхьадзаш новкъостал а хулаш, доацача хана ки кхачадьр тlеме дах ечаш, бохам дlахо шуйlабoалдара бaхьан дlадоалaш.

Тlом чакхбаьннaчул тlехьагlа Грозне къахьегамхоша хьалдаима декхар оттадир тlеме хьалехьара производства боахаш юхаметтаоттабь да lош, промышленноста декъата доакъош дlaхо дегlадоагlа lалашде а аьнна.

Цар сийлeнца кхоачашдир шоай хьалхашка оттадаь декхар. Тlом чакхбаьннaчул тlехьагlа дlайолаелча 4-гlа пятилетка шерашка боккха беш чакхбаьккхав промышленноста керттера доакъош юхаметтаоттадара, царна реконстукци яра, уж шердара. хlаьта из бaьхаш долаш 1950 шерaзе арахеца йолайир 1945 шерарчул кхоаза хlана яп аьнна дукхагleн тlом хьалехьа хиннача производства боахамал тlеда цaлoш продукци.

Тlом чакхбаьннaчул тlехьагlа дlахо доллача шерашка йоккха промышленни центр санна дегlадаш йолалу Грозный.

Сиxагlа темпашца дегlаьх коттера доакъош — мехкдаьттан мехкдаьтта химически промышленность.

Мехкдаьттан газ доааш а тохкаш а шерра геологически балхаш дар бахьан долаш хьагуча а яьха кийда эца йолайир мехкдаьтта доаза керда моттигаш. цу тайпаоа хьайир мехкдаьттан газ цачадоаш дукхагlа доахаргдола а чакхдоахаргдола а. хlаьта мишта мехкдаьтта химии кхыйола производствани дегlаккхуларгйола а чlоагlа база.

Масала, дlадахача шера даьккха мехкдаьтта 70 процент дукхагlа хиннад. газ — 1.8-зза, цхьара чакхдоакха мехкдаьтта 11 процент, бензин 11 процент, мазутни 16 процент.

Сихха дегlаьх промышленноста кхыйола доакъош а.

Йоккха бoaна чов доллар механически завод хиннача малавра ялча коадза хьаьлай мехкдаьтта машиностроение йоккха завод — тоалхае мехкдаьтта оборудованеш мехкдаьтта аппаратурeн арахецаш йола «Красный молот».

Хьалъьпй «ГАРО», «Трансмаш», ремонтно-механически, «Электроприбор» яха заводаш а дукха кхыйола хlанзара предприятеш а.

Города халкъа бoахама реконструкци ярeн из дегlабoалабoлeн дlаухийт тохал йоккхий капитальни вложенеш. Ахха укх тlехьарча итт шера цу гlулакхана оlалахийтaд 0.5 миллиард сом. вешта аьлча тlом хьалехьарча хьалхагlарча дешнагача шерашка дlадахийтaча капитальни вложенеш массехказа дукхагlа.

Грозный мехкдаьтта город мишна на lеш доккхача химеи боккхача машиностроеней город а хиннай. Цай мехка этапа хьалхагlа дахача шедделeгlа даьккхача полмоттиеней полиннабутиленей дахе а хиннай. Цул промышленни продукции доаэа вехьача 30 мехка кхехьийт. 1967 шера города предприятеш хьаьй 644 миллион сома маьха валови продукци. из дуз республика ерригачa промышленни продукции 75 процент. хlаьта 1913 шерана нийсачa, цул боавем тукха совгlа-эзашагlа бoалам 53-заза лаккбеннаб.

Хlанзара Грозный — Нохч-Гlалгlайчена йоккха промышленни культурни центр хинна lац. Чухьа бахача ваьха дукхагlа дlалача Ростов-на-Донагарeн Краснодарагарeн дlанийхача Къилбаседа Кавказе кхоалагlа йола город а ю. Укхаза вах 330 эзар совгlа саг. вешта аьлча революци хилалехьа баьхарел 11-зза дукхагlа. Грозный дукха къамаш дахаш город я. Укхаза бахаш а къахьегаш а ба эрсий нохчий, гlалгlай, украинцаш, эрмалой, тахавош, хlинай, гуржий. Вежарашa санна бартана хьинаре къа а хьегаш цар чlоагlъю шоай хьамсара Даьхе.

Городе бaха нах дукхагlа хилалча махаддаш дегlаьх чуйе цlенош. коммунальни боахам, медицинска, берий учрежденеш сеть, торговле, общественни кхачам, бытовой гlулакхашкара предприятеш хьаъела.

Советски lаьдала шерашка нах чубаха пачхьалхьех фонд 21-зза дукхагlа хиннай, хlаьта хlанз 3 миллион квадратни метраш тlех а я. Велxа, дешаш хьаьлаьча, тlотохаза, топпара цlенош долаш хиннача улицашта гlаьхха ялa а шера асфальтирани магистралаш, улицаш тlеи майдаш тlеи хьалахьа хlанзара дукхагlа вlаштlаьра дахь цlенош йоккхий общественни здани.

Тlом дlабаьнача тlехьарча шерашка доккхий балхаш даьд нах чубаха цlенош тоадеш. Нагахьа санна 1940-ча шера улицаш тlара газони сеть 15 километр хиннале 1967-ча шера из хилар 431 километр, хlаьта газ чуйийза цlенош лоацарча фондата даллача дегlадена 54 процентага кхаччанца. Цу юкъа 84 километр теплови сеть йийлай, хlаьта центрага а хlаьта яц аьшц кхоачайла гатa тlа йалай.

Цу вершагаме а торе шоар фон бассейн иlуразин дешах дикка цlенъе а къахьегамеей бахара дцала тоадe а.

1940-ча шера хий дела хиннe 236 километр хиннилле 1967 шера 679 километрага кхоачаш дукхагlа я. Тlехьарча шерашка кара а берзаяь болх бе болабалийтаб 115 эзар кубометр яха чeла хий дец бyс луш бола хи источник. Дlадахача шера бола бе йолалийтaб 7,2 километр яьха йола Гойтински хий уха моттиг, Къулбехьен раздуччи канализационни коллектор, Старопромысловски районе канализаци цаха латт.

Балхаш деш да биологически очистка ен йола станци а йолаш ялеплошаdачан промышленни канализацe 15 миллион сом гаргга мах бола комплекс хьаьеш.

Хувцалуш да города сибат. Центральни майдан тlа хьаьлдаь сийлахь-воккхача баьчанeн хьехархочуна В. И. Ленина памятник, йиза реконструкци яьй Революце, Победа, Мира проспектанта, дукхаза дlаштlарадаь цleзoни общественни зданени хьаьеш латт Ленина, Первомайски улицаш тlа, Орджоникидзе проспекта тlа, кхычахьа. Ерригача улицаш майдeх 53 процент цемент теха я, улицаш 343 километр бийсана сийрда яьхка я. хlаьта улицаш тlара электрически сеташ 1940 шера 142 километр хиннале 700 километрга кхоачаш дукхагlа я.

Аьхха тlехьарча шин шера города улицаш тlа хийца а хийца леола lобегlаб 1700 гаьгта бoагlеш 221 километр араха сердал душ дола сакгашш. 1440 хlанзара ртути люминесцентни светильникаш а оттaлай. Бехалаьхьа хана цу гlулакха лаьрхlа дlадахийтад 265 эзар сом, цул хьалхарча бархl шера дlадахийтачул 33 процент дукхагlа за из.

Укх шера хьал а аь болх бе йолалийтaй Ленина улицагlара путепровод, хlаьта лерхlаш за кхы а 3 путепровод йоала, цаl вокзала улув Крупская улицагleн шоь Заводской районeн.

Трамвайни хьакхаш 59 километр дlахьа за 6 маршрутах 180 вагон а йолаш. Пассажирски автобусаша гlулакх деш 37 маршрут а. Пlалагlача шера лерхlаш да троллейбусни хиeнш йоххалге дlалададе.

Аэропорте город юза фота гlолла Москваца, Ростоваца мелха кхыча городашца; пассажираша гlулакх деш кийла аэровокзал а.

Городе а 15 больничени 10 амбулаторно-поликлинически учрежденн, 1113 доаь 3 эзар сагал дукхагlа юкъера медицински персонал болх беш а бoлaш. Цул совгlа болх беш я 36 кхалнахьeн берийи консультацеш, 6 санатори цаl салeла цlаш. 140 берий бешахоккeн яслешкeн хьалхезеш да 13,5 эзар бер. Хьалъеш 400 меттиг йола лаьрхlа туберкулезни больница, берий инфекционни больница хьалъе лерхlаш я, укх шера хьалъяь болх бe йолалийта лерхlаш я 5 берий бешахаш-яслеш хlаране 140 моттиг а йолаш.

Розничени товарооборота мехъаш «объем дlадахача шера 197,3 миллион сом хилар, вахача сагa хlара сий яьохlача бытовой гlулакхаш дар объем а лаххлуш йоагlа, хlаьта дlадахача шера 16 сом гаргга а хилар укх шера 17,5 сомага а кхоачаргьа из.

Къилбаседа Кавказе йоккха промышленни центр хинна ца lеш культурни а lилма технически а центр я Грозни.

Городе я мехкдаьтта педагогически институташ, 9 юкъера специальни дешара заведени, 23,5 эзар студент а долаш. Лаккхерчеи юкъерча специальни дешара заведеней база хьалаха шерлун йоагlа. Хlанз цхьоалагlча школана улув хьалъеш а мехкдаьтта института 2500 студента лаьохlа хlаней комплекс. Цу комплекса централь дакъа хттаза вlаштlар даь хуреда. Ленина улицагl хьалъе лерхlаш я мехкдаьтта института цхьа общежити. хlаьта цунна улув луча дlахьайла бассейн.

Мехкдаьтта техникума 440 моттиг йола общежити я хьалъеш, хlаьта техникума хlанз йолча зданегlа дlа а тlеха хьалаш лоткl керда дешарa-лабораторни корпус. Лерхlаш за микрорайоне педагогически института керда здани хьалъе, дlаьта шигта кооперативни, химико-технологически техникумаш здани, бытовой гlулакхаш ду кадраш кийчъергйола техникум, механизированни учета техникуи хьалъега чакхдоала латт.

Йолаш я мехкдаьтта lилма-техника институт — ГрозНИИ, нlамагlелдай шоллагlа институт Сев-КавНИИ. Цул совгlа болх беш я «НИИнефтехимавтомат», «ВНИИКАнефтегаз» институтий филиалаш. Цар леладу мехкдаьтта доаккхачеи чакхдоахачеи [illegible]. Грозне йолаш я мехка йоккхача проектни институтех цаl — «Гипрогрознефть». Болх беш я Нохч-Гlалгlай lилма-толкама меттеи литературан институт. Города къахьегамхой да 3 театр, телецентр, культура 3 Дворец, хоза тоаль 4 стаций, 2 музей, 53 кинотеатр киноустановкеш, 68 массе библиотека, филармони. Городе арахьаш да эрсий, нохчий, гlалгlай меттала газеташ. Болх беш я 65 юкъера дешара, 15 болх беча бергхой школа, 60 эзарнед тlех бер деша а вагlаш, 16 профессиональни училище, 6 музыкальни школа, художественни берийи спортивни школаш. Хьалхеш латт 2 эзар моттиг йола цирк, хьалхадаьд шерaформатни кинотеатр «Космос», драматически театра керда здани, 1200 моттиг йола шерaформатни кинотеатр хьалхе доладаьд. Новая Катаяма яхача поселке хьалдаьлоалаш латт 600 моттиг йола кинотеатр.

Советски lаьдала ах бlаь шера юбилей сахьо ди хьагlанхоча эксплуатаце дlаелла 2280 моттиг йола керда ши школа, доалана хьагlалый 360 моттиг йола здани, хlаьта укх шера хьалхь яьннай кхоалагlча кварталe хьалха лаьрхlа йола цlагlа яха гlулакхаш доце сайна цlеш за вlаштlаргь хоза здани. Хlаране чу 600 моттиг хургйола здании хьалхе йолайил 15, 31, 48 школашта. Укх гаьнтавча хана поселке Черноречье хьалъе йолаергlолаш я 964 моттиг йола школа.

Сийлахьча юбилейна баха боагlа тайпаоа нахьабахара ахь а йоаржаль, города къахьегамхоша хаьал хьалха — 21 декабре кхоачашйир пятилетка шоллагlча шера план. планал совгlа яьккхар 16 миллион сома маьха продукци. Города экономика дегlайоалaеча доашха дакъа лацаш Социалистически Къахьегама Турпалаша Т. Б. Летковскaя, С. Ш. Мимлубаева, А. С. Клепова, С. С. Апратнина, Н. В. Пугачева, Н. И. Ведерникова, И. Д. Олейникова.

Пятилетка кхоалагlча шера чу бена города къахьегамхой дешнагача халкъа юкъарча социалистически къа юкъебаьхар 1970 шера 7-гlа ноябрь хьатlанхачалехьа пхе шера план кхоачашъярa. В. И. Ленин ваьча дийнахьа деза бlаь шу дизала бахa боагlача тайпаоа нахьабахара 1968-ча шера керда декхараш тlаийцар промышленни продукци арахецареи цунца реализаци ярeи шера план 27 декабрь хьатlанхачалехьа капитальни гlирсаш хьалхара шера план 28 декабрь хьатlанхачалехьа кхоачашъе. 8 миллион сомал кlезигагlа йоацаш планал совгlа продукци хьаe. къахьегама овсарлен валани тlехкхoачашъе. продукци яккхоса дlабoла мах лохбаьа четах 2.5 миллион сомал кlезигагlа доцаш ахча кхоле.

Шера керте хьал а аь эксплуатаце дlаяла лаьохlаж 96 эзар квадратни метр гаргга а сoвхха хlаенна хиннaчул 38 эзар квадратни метр дукхагlа чуlе моттиг.

КПСС горкомо горисполкомо чакхъяха хьаькa мероприятеш кийчъяй тlанйца декхараш кхоачашдеча lалашдараш В. И. Ленин ваьча дийнахь деза бlаь шу хизар дeлe кийче яра. Цу декхараштен мероприятешeн чудоагlа, чуйеча цlенойн культурно-бытовой гlирсий экономика дlаxо дегlайоалaлoa нийсeа, батача наха юкъе политически болх бaвa, город тоaьрeн архитектурно-художественни хоьаьъ кийчъерeн шерра программa чакхйоаккхилга а.

Партийни Советски органаша, города активаши шерача общественностан кег гlертаргa а ен, боккха организаторски политически болх чакхбoх эттал мероприятеш тlаийца социалистически декхараш кхоачашде къахьегамхой оамцагlбахара. хlаьта цунах доккха берекат а доал.

Укх шера дlабахача пхе бетта промышленни продукцена реализаци яра план кхoачашъяьй, город бlаочча хьaйийнача 102 процент дlадахача шера цу хана нийсбича производства боавем 9,1 процентни продукцена реализаци яра боавем 12 процентни лаккбеннаб. Къахьегама овсарле 7,8 процент лаккъеннай. План керттерча хьоккхадашта дикка тlехкхoачашъяьй города йиза а районеи промышленноста керттерча доакъошеи.

Города мехкдаьттахоша планал совгlа яьккхай 21 эзар тонн мехкдаьттаи 16 миллион кубометр попутни газeи.

Цу юкъа хьал а аь эксплуатаце дlаенний 23.5 эзар квадратни метр чуlе моттиг, вешта аьлча, 745 дезалга керда дика кийчъаь квартираш кхачай. Культурно-бытовой объекташ хьальнга 537 эзар сом. коммунальни боахама объекташ хьальнга 481 эзар сом дlадахийтад.

Дукха мероприятеш толаме чакхйоахаш я город тоаеш, цул санитарни хьалаш тоадар. салоlаш ши ю а лелан пхе дийнахьа болх беча кlирага дoaлaлла гулаадена къахьегамхоша цхахlена салоlаргзонаш хьалаш хилийтаза.

Города зелено-паркови боахама треста а. хlаьта шитта предприятеи балача наьхeн коллективаш а низаш укх шера бlаьстан юкъe дlагlлай 55 эзар гаргга гl. 42 эзар кlотарг, эзийи газонаш 100 эзар квадратни метр. Тоаеш латт Кирова цlерагlа йола парк. Чехова сквер, Черноречески lам, кхыйола объекташ. Сиверасни паркашeн дlалоаца ерригa моттиг 340 гектарага хlанкхачаьй, города ерригача улицашка ганаш егlай, цунах ала а доагlаш оа Къилбаседа Кавказе эгара бaшцагlа йолча городeх цаl.

Кlеанга хlана дац нахьъаши тоаярaши кхaаваш тоаяраш. Алхха горисполкома гlолла пхе бетта лeхкад 204 эзар сома маьха нахьъаши тоотуараши. Улицашкара сердал керда аккхаваш тоаярeн доьлнача хана дlалахийтад 146 эзар гаргга сом. цу хьаьъе Мичурина поселкан электрификаци ярга — 15 эзар сом Кирова а хийлай Чехова сквере. Кирова парке, Орджоникидзе майдатlара. Аэропорте дlачуводачара, Стахановский улицагlара сецаа. Хьадоалаш латт Сайханова, Дзержинска, Субботникий, Пролетарски, Партизански, Анисимова улицашка сердал бlалдара балхаш. Ер шу чакхдаллехьа хlанзара тайпа сердал бакха лохка лерхl Петропавловски шоссегlа, Бутырина, Тбилисски, Мира, кхычa улицегlа.

Чlоагlа уйла тlайоккхийт тlеза сибат тоадарeн гаьнаш йегlарeн, общественни интерьераш яхара, тайп-тайпара суртеш, рекламаш тоттаьш, сийлашлакхаара, кагийна архитектурни формай, кхыча элементий новкъосталаца города архитектурно-художественни хул долакхара.

Кхетта я Грозный а. цул къахьегама гlулакхаш а тахан. Бостдашта кхерлалоччега хьалера техника ала йиш йолаш да цl город укх массех шера дикка йоккхагlа а хозагlа а хургьа аьнна. Гlирсаш хьалаарeн город дегlайоалалaрeн генеральни планагlа реконструкци е езар я дукхa улицаш бlарча найонаши. Городе хьалъоттадоа хlанзарча тайпара дола чуlе керда цlенош. общественни здании, вокзалаш, майдаш, паркаш, скверош гобалкха тlаоагleи даьтта хlагllолла здалей нахьъаш. йоккхий специализированни тукаш, бытовой гlулакхаш ду предприятеш.

Хьажаргья вай, масала, Ленина улица.

Революци сийлахь-воккхача баьчаи цунех тlа эттача хьалхаро Советски пачхьалхеха хьахахьдо чуйни цlа лелаш бола на улица этгара хоагleн диналагlа тоабенцы хила езаш я. Цу гlулакха хlанзача дlадекхарашка хьежна дола гlирсаш нийта хьалалара проект оттаеш я горсовети архитектура органаши. Реконструкце планагlа цу улица тlа хьалде лерхl чуlе керда цlенош культурно-бытовой гlулакхашта дакъохlа керда хоза здани. Ерригача зданешта 30 процент ярди лаккхагlа этажаш йолаш хила еза — 9—12 этаж.

Хlанз проект оттаеш я 83 квартира хlаранеу хургйолаш 12-нни вlаштlара дaь кхо цlа хьалне. Хьалхьавa уж тайпа кхо цlа дlаший снуу хьалъетгл. хlаьта цаl йоачa архитектурни ансамбльни парек дlатоза шоза вlаштlара дaь цlенош дегlа. цига краеведчески музей йиаш лерхl. Цул тlехьагlа хьалъегла кхи шийттaза вlаштlара даь кхо цlа, хlаьта цlессаза вlаштlара даь дукха цlенош. Хlанз укх сахьате балхаш доладеш ю 70—129 кварталаш йола пхеаза вlаштlара даь ала цlа хьалдара, хlаьта уж тайпа кхы а али цlа хьалъяра. проекташ уттаеш я. Мехкдаьтта института хlанз йолча общежитена улув хьалъергйолаш я 840 моттиг йола кхьалхьа общежити, хlаьта луча дlахьайла бассейн. Ленина улицагlа хьалатача нах балача моттегашка 2 йоккха школеи 2 берий бешеи хилийта лерхl.

АТС йолча аьтте оагlорахьа, «Родина» кинотеатра дукхьала хьалъе лерхl 337 балха моттиг йола универмаг. Цига хила еза ялх этаж, царна ши даьтта хlала а йолаш. Цига хургьа складаш гlоаши службаш. Универмаг оборудоваьт лаь хургьа пассажирски лифташи оии эскалатораши. «Чайка» ресторан йолча Ленина улица чакхйоалача хургьа цоаза вlаштlаьра 600 гаьгта сагl [illegible] йола керда ресторан. троллейбуси транспорта кхыдола тайпаши лелареза тlий хулаигла хlанз волчунна улув. Хlанз [illegible] лола тlий тlа гlашдей пала [illegible] бац.

Застройка ен чакхйоахаргья из улица тоеш, хоьеш йола кеавоаиятеш, диинена канализани ега, улица сийрда йолаш лампаш оттаргья.

Перспективe лерхlаш да Ленина улица тlарeн Орджоникидзе проспекта тlарeн трамвайни линеш дlайоахаргeн укхаза троллейбусни маршруташ йоххилгeн, бахьа троллейбуса хьалхара аргl хьал езаш я микрорайона Бутырина улицагlа. Орджоникидзе проспектах вокзале кхаччалца. Вокзал керда хьалъе лерхlаш я. из хьалъеча проект йисте йолаш латт. Шахо дегlадоагlаргда трамвайни автобусни лелалга, 1969 шера лерхlаш да микрорайонера Жуковски улицагlа консервни комбинате кхаччалца трамвайни нахьъаш доxилга, по тайболан район города центраца вежарагьа. Черноречьера яьнна химкомбинате кхаччалца трамвай молаергьа. хlаьта шитта Октябрьски районах Кирова поселкан кхаччалца шоллагlа трамвайни нахьъаш доxаргьа.

Чехова цlерагlча сквере лерхlаш да физкультурникашта берригача кагирхоштен луча дlакхайла бассейн хьалъе.

Бутырина улица кхоачалуча, берий паркана къовстальча территоре тlа хьалъе лерхl вeода городской спортивни комплекс. цу юкъе йоагlа лаьохlача аханей групп, берий спортивни школа, кхыйола хlанзара спортивни сооружени.

Гаьна ян города а лерхlаш йола реконструкци йиза чакхъьяккха Грозни отта бокъе а йолаш сийлахь-йоккхача вай Даьхел дика тоаьча, хозача горсаьй мугlараша дlахтаргйола за. Дукхагlа таьхье из хургь lаьдала моттигерча органий балха бoавамгeн города берригача бахача наьха хьанавeген хьежжа, шоай хьамсара город кхы а дикагlа тоадаш болаш, цlенеи хозеи, лаккха культура йолаш, башха дика новлеи. Йолаши е уж гlертарга хьежжа. Шеко яц шоай сийлeча толамашта тlехьа гедаме болча Грозне къахьегамхоша сийленца из декхар кхоачашдергда.

ХЬУВКЪАМ ЛАКХБАРА НАЬКЪАШ

Лаьтта делалера культуре лакхъяра наькъех керттерабар дарпа беза лIаме дийа фу Iалашкар. Мичта хе леза фуна дикал лакхъяра балхаш?

Фуна лаьрIа ялат дIадийнача ххашкара балхаш къаьстта лакхача агротехнически боараме чакхдаха леза, хIаьта фуна дуь ялат из дикагIа хьувкъара аьттув боламагIа йола культураш хиннача [illegible].

МалагIаш я уж культураш? Уж я горох, бобово-злакови культураш, цкъа дIайийча дукхача шерашка тIаювла баьцаш. Бокхача доархIаме да-лаьтта оахача хана кхай тIа агIийса юкхаш оахама кIалъихийтар, хIаьта оахам 25—27 сантиметр кIоаргал а йолаш де леза. Керттера оахам деча хана хIара гектара тIа 20—30 тонн органически, кхай картограммашка а хьожаш, минеральни удобренеш товса еза, хIаьта лаьттана ю обработка ахпара хьисапе е еза. Цу гIуллакхаша йиш хулийтаргья фуна дикал лакхъе.

Фуна дикал ахар дукхьала из дIадувча боарамах хилар хиина Iаш. Из да дIадув фу лакхара хьувкъам луш хилар а.

Юртбоахама специалисташта дика хоа цу гIуллакха лаьтта делдара культура лакха хила езалга, дика йоаз кхыйола мероприятеш а. Цхьабакъда, фуна лаьрIа ялат дIадийнача кхашкара хьувкъам чуоцара бокъолаш массаеча йоазаш. ХIана тха района деррига боахамий кхаш лелаш дIаболабеннаб укх шерара хьувкъам чуба. Тха опыто хьахьокх, хьахари ардари къаьста а долаш чуйицача ялата дикал, хьоккхаме а оаполаш чуйицачул дикка лакхагIа хулаш хилар. Из бахьан долаш, дукхьала цу хьисапе моа чула йиш ея фуна лаьрIа дийна ялат. Фийгий дозал (пхьан азар фийга) тIехи хьувкъам лакхагIеи хул фийт буаа ха чакхйоалача ханен из кхаьча боалача ханен, ялат чуйицача.

Фийг кхачача хана хьаккар а ардар а цхьана долаш ялат чуэцача хана фийгий дозал (ззарне) дика лохлу, хIаьта беррита хьувкъам 4—6 процент лохлу. Укх тIехьарча кхаь шера оаха боьча тIалхожаа хьахьокх, хьаккари ардари къаьста хилча мукха фийгий (ззарне) дозал 45—59 граммаш, хIара гектара тIара хьувкъам 20,5 центнери хулаш хиналга, хIаьта хьаккари ардари цхьана хилча эзар фийга дозал—28—44 грамми гектара тIара хьувкъам — 19,6 центнери. Цул совгIа, хьаккари ардари къаьста а долаш мукха фийт кхачача хана из чуйицача дIалийна фу хийкагIа хьатIадоал. Вешта чуийца дIадийначул 8—11 процент дукхагIа. Масала, 1960-ча шера хьаккари ардари къаьста долаш чуйица фу дIадийначар 91,4 процент хьатIадьар, хIаьта хьаккари ардари цхьана долаш чуйица фу дIадийначар 81,5 процент хьатIадаьдар. Вешта аьлча, хьаккари ардари къаьста долаш чуйица фу дIадийча, продуктивность 17 процент гаргга лакхлу.

Ялат чуэцача хана хаст - хаста догIаш лелхаш хилча а хьаккари ардари къаьста долаш ялат чуйицача дикагIа да, хIана аьлча, цу тайпара чуэца [illegible] дIадийча хьалхагIа кхача а кхач из. Цул совгIа, вай дийццача тайпара ялат чуэцаш хилча мукха фийгаш телхара боарам 14 проценте кIа фийгаш телхара боарам 3 проценте лохлу.

Цхьаькха а да теркалле леза. Касарех улла ялат оардача хана лелаьча комбайнашца дича баккъаха хI уж балхаш, хIана аьлча ялат оардача хана цун фийгаш чIоагIа телхалу комбайна ватхалаш шаьрьлланза хиларах. Агрономашен механикашин бокхха теркам тIабахийта беза комбайна регулировка хра а.

Дицце йиш яц фуна дикал лакхъеш хилча, хIаке леза фу а лакха хьувкъам луш хала деллта. Иштта, дIадахача шера цхьоалагIча шурий совхозе кхыча сортах долд кIа дIалера нийсса «Безостая-1» ялача фух дола ялтини кIа дIадийналар. Хаоттама хьалаш аьттув болаш далар ялат дика хьувкъадара. ХIаьта а ялат чуйицача гучадаьлар кхыча фух дола кIа хIара гектара тIара 12 центнер маоа ца хьайнахта, «Безостая-1» дийнача хIара гектара хьувкъам 18 пентнер хиналга. ХIаьта кхы а дукхагIа тIакхийтаа цу фух дола кIа дIадийначара хьувкъам Старосортовски совхозе — 10 центнер, Ленина цIарагIча — 15 центнер.

Из бахьан долаш тха района боахамаша хIара шера дукхагIа дув дикагIа дола фу. Масала, дIадахача шера 1965-ча шера дийначул 7,1 процент дукхагIа дийра ялтини ялат. хIаьта цхьоалагIча репродукцегIалаш — 20,3 процент.

Бокха теркам тIабохийт оаха дIалув фу кондиционни хилийтара а. Иштта, дIадахача шера оаха дIадийна цхьоалагIча классах дола ялат 1965-ча шера хинначул 2,5-зза дукхагIа дар, хIаьта шолгIча классах дар 54 процент дийра. КхоалагIча классах дар цхьайтта процент маоа доизао оаха, хIаьта из а дIаналга хиллача цхьоалагIча классах хила йиш йолаш дар.

Уж мероприятеш дика чакхъяхарах тха тоpe хиввай ше шера планах хьалхарча шин шера ялат лакхар 46 процент лакхде.

Е. ИЗВАРИНА,
Грозненски района юртбоахама производственни управлене керттера агроном.

ДОШ КХОАЧАШДАЬД

Шелковской района «Червленский» колхоза жа доргарашта къаьстта бехктокхаме ди дар 17-гIа июнь. Шоаш тIайийца социалистически декхараш кхоачашде лаьрхIадар цар из ди тIакхоачаш. ХIаьта цар шоай дош кхоачаш а дир.

Колхоза правлене жа доргача кулгалдеш волча Савчук Ивана тIалилдар ахьа итогаш е, хIана аьлча хьалхара моттиг яьккхарашта ахчан премеш хьожаьй ухкаш. Хьалхара преми кхаьчар жа доргаш волча Ажибулатов Алексеева — ткъе сом. Жа дарга дIадоладича денз (вурийттаlагIча мае) 1670 устагIа дераб Алексеи, кIаьта цу жена тIера цо дахакха деррига тха 6,1 эзар килограмм гаргга да.

Иштта дика къахьийтар Юльмамбетова Нинас кулгалдеча комсомольско-вагирхой бригада членаша а. Шоай болх дика барах царна а елар ахчан премеш.

Болх дика бу тха IотеIадеш болча С. Балаеова, Ш. Гойтаева, кхыбараша. Дика кхоачашду цар шоай декхараш. ХIана, шоай бригадера жа дерга а баьнна, кхыча бригадаша новкъостал дош ба уж.

СУРТА ТIА: ахье хьалхара моттиг яьккха А. Ажибулатов.

Г. УМРИХИН.

ПАССАЖИРАШТА ВОВЗ

Октябрьски районе бахача дукхача наха цкъа вовзаш ва № 5 йолча маршрута трамвая водитель вола ха яха саг, из оз Рынлин Иван Михайлович. 1952 шера, трамвайни дело слесарь воалаш водителей курсаш а яьа маршрутанна трамвайн лелае ваьлар из. Юххьанца ва кхоалагIча класса водитель вар, дукха ха яладеха болх дика бар, гонзал карадерзар бахьан долаш цунна шоллагIа класс лу. хIаьта вельеф во йолча маршрутех болх бе бокъе а лу. Укх тIехьарча итт шера во шой трамвайца цхьаккха аваpи а ца еш, 380 эзар километр никъ баьб. Пулухьа саг леиваьлахар коллективе 1967 шера РСФСР-а коммунальни боахама министра цунна баоккал а кхайкадаь «Авари йоацаш болх барах» яха значок хьожайнча. Хьалха латта водитель коммунистически къахьегама ударник а. юкъарча вахаре хьинаре дакъа лоац цо. Уж цунна дикагIа йоза самалаш йоагIача тайпара белгалъяй управлене кулгалхоша, цунна 11 баккал кхайкадаь, ахчан премеш а хьежаеш. Дукха болх бу ший йоккха опыт. шийна хавр къонача болхлошта дIадьехаш. уж Iомабеш. Цар цунна баркал а оал.

А. ШИЛОВ,
Грозненски трамвая управлене ПТО начальник.

БЕЛОРУССКИ ССР. БССР Iилмай Академе генетикаи цитологеи института Iилманой толаме къахьегаш ба юртбоахама культурай селекце генетически ларда тIа. Гетерозисах — кIашагIтеха гибридаш уж хьаволаьча фухарел опсарегIа хилара — пайда а хьаш. дика экспериментальни хIамаш дайна Iилмахошта.

БССР Iилмай Академе академик институтен ВАСХНИЛ-ен директор Николай Васильевич Турбина а, биологически Iилмай доктор Любовь Владимировна Хотылева а (сурта тIарбараш) хьахоржаш ба шин фух йола хьажкIий гибридаш фу. Из хьаьаьа селекце шин сорта юкъерча дарда тIа «Минский-1» яхача гибридах. Керда гибрида шийла хьалхарчул 10—15 процент дукхагIа хьувкъаш я.

И. Зинтерича сурт.
ТАСС фотохроника.

БОАХАМА РАСЧЕТИ ПРОДУКЦЕХ ЛУ МАХИ

Боахама чухьарча расчета элементаш 1965 шера 1-ча январе денз юкъеякхаьа йоалелар тха колхоа, цхьабакъда, шерагара шерага дог дукхагIа тешар тха из кIезига хиларах. Масала, бригадаша илан елар хIара гектара тIара 19 центнер а йоаккхаш, деррига чулахьаш дола ялат 1.900 тоннага дIакхоачаде аьнна. ХIаьта бригада хIара гектара тIара 25 центнер а йоаккхаш, 2.500 центнер ялат чудера. Бахх дика баьбий бригада? Цкъарча юхьта хетаду, бригада илан тIехьхоачаш а яьй, цунна преми яла мегаргья аьнна. Цхьабакъда, ялат кхедарга дIабала мах планах лаьрхIачул 27 кепиг тIех хилар цу бригаде. Алани тIех дIадаьд. Плана тIехтьаьлар бригада юкъара расходаш, автотранспорта, тракторни парко даь гIуллакхаш. ХIаьта цу долаача хIамашта хьалхара бригада бехктокхаме [illegible].

Цкъа ерригача подразделенешка дIакхоачаьай продукци яккхара планаш меттел, кхалагIа продукци яккхарга дIадаха дезача материально-ахчан рузкъай лимиташ а.

Кхаш леладеча, баьцадаараш леладеча бригадий боахама расчета задашта юкъе дохийт укх тайпара хьоккхамаш: гектара тIара доалачен деррига чулахьачен ялата планаш, дIадолача материально-ахчан рузкъайн къахьегамен лимиташ, къахьегамах, автотранспортах, машинно-тракторни паркаш, удобренеш, ядохимикатех, кхычарех долар. Ужжаиз хьоккхамаш за хьайбай боахамерча заданеша юкъелоадараш з, цхьабакъда, укказа кхы а довкъарийн доакъарий единицайн, шурий юкъерча хьоахала а денмен байсамнех юкъера лаьрхIача тIакхетача шурий а заданеш тел. Цул совгIа, хIара бригадаген фермаген дIакхоачаю натураш ахчаннен доархIаш йоаккхаргIачча ерригача продукце плаш, кIаьдача закхама гектарашца доархIаш дердолча балхий боараш.

Автотранспорта болхлошка дIакхоачаю тонно-километраша доархIаш лелча балхий заданеш, доагорга машинагIаьттошке, ремонт арга, 1 т/км бола мах.

Боахама расчетни заданеш кхоачаьъара анализ ю саха хьайбай боахаме хIара бетта 15—16-ча дийнахьа. Результаташ юкъ колхоз правлене, партийни собранешка, фермай болхлой собранешка. Материални ахчен дIахьийтача хана цунах чел пайда боал дIахьокхарга оаха укх тайпарча масалца. № 2 йолча ферма хьалхарча кварталера боахама расчета гIуллакхаш дувнача хана болхлошна шоаш хьагучальккхар доакъараш тIаувзаш кхо дIакхухьаш йолча тракторех дертIа найда хьалар. Ферме болх беш кхо трактор хилийт, шеь хилча кхоачам болзашехьа а. Ферма болхлошта ларах ший ирнен а тIехьа кхьа трактор хьа а яьккха боахамерча кхыча балхашка хьайир. Бетта кхозьь ахча 415 соми 80 кепиг хилар.

ХьалхагIа шурий-товарни фермашта хIара квартале телар оаха заданеш. Цхьабакъда, цо вIаштIехьаллийтадар ферма балха цахаддаш тIахьожам доаттабе. Цулухьа 1968 шу деладелча ден хIара бетта боахама расчета заданеш тела йолайир оаха бригадана продукци яккхара а продукци яккхарга дIабодача мах а. Масала, из дикагIа кхетадара хьавцарга вай ферма № 3. Хьожаргда вай ер шу хьаладелча денз а дIабахача апрель бетта а по планаш кхоачаш мишта яй.

Апрель бетта продукци яккхарга дIабода мах кхалаа дукхагIа доккхара чотах 62 сом кхоаьа ферма. Цхьабакъда, шурий хьоаьала кхоа -0,1 процент кхоачаш ца еш йисай. Пачхьалкхе закупочни маьхашца лаьрхIача 120 сома маьха 8 центнер шура кIа ца доархIаш йитар. Вайна ма гарра, продукци яккхарга дIабода маьхи цун доалли шоайла вIаши дулаьенна за. Боахама чухьарча расчета положенега дилалча кхоаьча ахчах 25 процент фермана дус.

Лаьттанна балхаш дечен автомобильни паркех хIара кварталагIа ю анализ боахама расчетни заданешта.

Трактористашен шоферашен материальни вознаграждене тела отталаьа паргарча техника беча балха результаташка хьежжа. ХIара тракторa шийна балха ялах, дIадолача дозгорa, машиналаьттий, ремонт арга доалча ахчан лимит отталай. Заместтехалаш кхоарах хьаьнача трактора тIа вагIача механизатора 40 процент вац ше кходьча ахчах, хIаьта кердача трактора тIе болх бечa механизатора хьалхарча шин шера — 20 процент. Шоферашна доагор кхоьрах 30 проценти автомашинашца боагIачул тIех никъ барах кходьча ахчах 20 проценти за. № 3 йолча бригада 1967 шера кхозььа 381 центнер дизельни доагор, хIаьта колхозе — 32. Колхоза тракторни паркаш машинашен ремонт ен кхоьэза 3.540 сом.

Механизаторашта 1.368 сом ахчан совгIатош делар. 1967 шера беттга ба ялори продукци яккхара планаш тIехкхоачашьарах колхозхошна кхи тIа а 79 эзар сома мах беннаб.

Масала, № 1 йолча бригада колхозошта 8.405 сом деннад, 2-ча бригада — 12.295 сом, 3-ча бригада — 9.039 сом, 4-ча бригада — 17.760 сом. Кхы тIа а тоьал дукха мах беннаб тха хьайбаш лелдерашта а.

Боахама расчета чIогIа доорне отталаьа бригадашкен хьайбаш лелачеча фермашкен. Соманца мутIахьа берзабу уж: дIаледар кIезигагIа а долаш лакха хьувкъам кхебабий — мах дукхагIа лурба, дIаледар дукхагIа а делаш лоха хьувкъам кхабабий—къахьегачах мах кIезигагIа лурба. Къахьегачах толкча мада ю система хIара колхозхочо кхетаеш а. Шу делаленнача ютха дика дархIа йиш я бригада е ферма коллективаьа малагIа продукци мел дукхагIа яьккхача дийна мел мах боагIарга.

Дикалга а дукхалга а хьежжа мел тел продукцех хьайбий боахаме а. Масала, доарча алеше вIамагIехет шурий 1 центнерага болача маьхага, шурий хьоаьалга, доахаеша доча гIуллакхага, уж кхача дахарга, цаладдаш баьча балха стандага хьежжа. Жа Iун алеш вIамагIехет тха доакхаш хьайгача кхьх луча маьхах, хIаьта шере делаьча жа Iумий алеш — тхаш IааракIан дахарга хьежжа. Продукци яккха йоаллашца йолча хана жа Iуша хIара бетта алис дийу. ВокхагIволча жа Iуно бетта 96 сом ду, хIаьта IуламкIарча вокх болхлошна — 85 сом. Хьайбай боахамерча болхлошна продукцех эшачул совгIа, кхы тIа а 25 процент ар планал совгIа кхачаа продукце тIара.

Боахама чухьарча расчета тIа болхан баларон продукци йоаккхаш хьийгача къах тела мах аргайоахай товбарон дикка айлай боахама экономика.

1967 шера юрта боахама продукци йоккхарах хьатIадаьа 1 миллион 811 эзари сом, шера хьалхагIа 1 миллион 371 эзари сом доча мотта. Продукци яккхарга дIабода мах дIадахача шерала шийсбача 3,5 процент лохбеннаб. Боахама рентабельность 31 процент хилар.

В. СУХЕНКО,
МалгIабека района «[illegible]» колхоза керттера агроном.

НИЙСА ЛЕЛАДЕ ДОКУМЕНТАШ

Делопроизводство управленческа къахьегама доархIаче дакъа да. Пачхьалкхен аппарата культура, цун эффективность айира. хIаьта иштта шийна тIахилла гIулакх кхоачашдара дьахъехьара хIара бехкхочун бехьаккам лакхбара бокха доархIам болаш хIача да делопроизводство нийса лелар. В. И. Ленина зама теркам тIаухийташ хиннаб делопроизводство дешашта, масала, документашта нийса группировка ира, кхыйаранта, СНК-ен СТО-и гIулакхий Управлене болх вIаштIехьбаккхарах лаьца Н. П. Горбунова ше захьийтача кисьно тIа В. И. Ленина белгалданхал делопроизводство гIулакхий номенклатура оттадр доархIаме хилар.

Номенклатура я хьаха а хоалам болча гIулакхий цIераш йола список. Ше хила еза хIара учреждене а прина чудоагIача тайп-тайпарча документашка а.

Оттаьча номенклатура дикал аттара хьалхе делопроизводства документаш белгалдахаваь латт.

Нохч-ГIалгIай АССР Министрий Совете чуйоагIача архивни отдела дьеча тохчамаша хьахьеккар укх тIехьарча хила дукхагIйолча министерствашца, ведомстваша, учреждениях, организацешца, предприятешца номенклатураш оттадра, гIуллакхаш вIаштIехьаккъара дешента цIензалиттара теркам тIатухийташ хилар. Къаьстта дика оттабаь номенклатураш вIаштIехьаьхара болх «Красный молот» заводе, крекинг-заводе, «Грознпромстрой» тресте, финансай министерстве, «Грознефть», «Грознефтехимзаводы» объединенешка, иштта кхычахьа.

Вакъда ерригача учреждешеша цIенхаштта теркам тIаьдийтад делопроизводства дешанта. Нохч-ГIалгIай респортсовет, «Чечингражданпроект», просвещене министерство, грозненски горОНО, республикански опытни станци, социальни Iалашоа Министерство, иштта кхыйолча ведомствашкен организацешкен дертIа вIаштIехьбальккхабаш из бех.

Делопроизводство дертIа ца долар бахьан долаш хала за оцаш дола документ лаха. Цул совгIа цу нерриге новкъарле ю пачхьалкхен аппарата балхахара эффективности экономичность лакхъяра.

Учреждешенка, предприятешка делопроизводство нийса вIаштIехьаллиндар бокха доархIам болаш гIуллакх ю пачхьалкхен аппарата балха эффективность лаккхъара, Iилма дарда тIа къахьегам вIаштIехьбаккхара.

Л. КУДРИНА,
Нохч-ГIалгIай АССР Центральни пачхьалкхен архива йоккхагIа йола методист.

«АГИТАТОРА БЛОКНОТА» ШИЙТТАЛАГIА НОМЕР

Укх деношка КПСС Нохч - ГIалгIай обкома агитацен пропаганда отдела «Агитатора блокнота» аргIанера 12 номер араьяьнний.

Блокнота хьалхарча оагIонаш тIа кепа теха я КПСС Нохч - ГIалгIай обкома секретара Х. Х. Бокова язъяь «Идейно тешаш хилар — агитаце керттердар» яха статья.

Дунен халкъашта юкъерча вахара темах блокнота тIа кепа теха я исторически Iилмай доктора В. Черпакова «Капитализма юкъара кризис кIоарглуш йоагIа» яха статья.

«Пятилетка — харал хьалха» пхача рубрика хIал кепа теха я «Яхьа коталонех лаьца доамаш» яха материалий подборка.

«Сийлен латаш» яхача раздела тIа ВЛКСМ Нохч - ГIалгIай обкома секретара С. Кириллова «30 июнь—советска вагирхой де» яха статья а.

Номер тIа кепа теха я идеологически балха хроника.

Ю. ПОВАЛЯЕВ.

ИСТОРЕ БИРСА УРОК

ГИТЛЕРОВСКИ ГЕРМАНИ СОВЕТСКИ СОЮЗАХ ЛЕТА 27 ШУ ДИЗАРГА

1941 шера 22 июнь. Из ди историна юкъелахал социализмаьен империализмаьен юкъе боккха тIом дIаболабелар санна, агрессоро ца хезача тайпара бохийна тийпа болх бара акт санна. Ткъаь ших совгIа цу дIадахнина цу хана денз. Цхьабакъда, дIахха ха цIаькха а кхы цIаькха а хьалагIлувл наха цу ханарча событей маIан кIоаргагIа кхеталар, дIахорча ханна урокаш хьалар дукха.

Советски Союз доалла оттадр дукха цунах латар — дунена доал ге гIийртача германски империализма дуламеча уалай бIарчча дIанара юкъера керттера дакъа дар. Германе шоаш Iаьдала верте ма аттинге а болабелар гитлеровцаш СССР-а дукхала тIом бе кийчбала. Малхбузехьарча державий доал деча гIозараша мога а деш тIемал хьалхагIорча шерашка цар вIашагIтеелар низ бола тIема машина, милитаризаци йир экономикана яь ца Iеш. мехкарча деррига вахара а. 1939 шера сентябре шоллагIа дунен тIом дIабола а баь, фашистски Германе дIалийцар дукхагIа дола европейски мехкаш, цу тайпара ший тIема-экономически потенциал алеам а йоаккхаш.

Кодоон цIи «Барбарос» а йолаш СССР-ах латара план чIоагIйир Гитлера 1940 шера 18 декабре. Юххера а СССР-а чубоалургIола ди 1941 шера 30 апреле оттадир — 22-ча июна кIиванди.

Сателлитий бIуннаца цхьана Германе Советски Союза дукхьала яькхар шоай мукъагIа 5,5 миллион саг, 3500 танк, 4950 тIема самолет, 50 эзар совгIа йоккха топи минометы йолаш йола 190 дивизи. Шовинизмая распаьи доххаж туппалаь немецко - фашистски эскар хьалххагIа а царнагIдаькхай бийзачо, компактни группировканца доазовна йистерча районашка тIаэзак дар, хIаьта цу гIулакхо лукхха а тIех сецле IалашIара цунна хIамз тоха лаьрхIача керттерча лостамашкахьа. Цул хьалхагIа Европе шин шера тIом бaь тIема опыт Iовзьар цо. Берттерча даькъе уж деррига хIамаш дар гитлеровцашка юххьанца тIема толамаш дахийтараш а. Цул совгIа, цу гIулакха иштта цар аьттув баьккхар Советски Союзах фашистски Германи лата тарлуш хилна ха харцахьа лархIарий а цуньца дуьзаданна юххьанца моастагIа юхатохара кийчо яра даьже теркал ца деш дисача хIамаша а.

Укх дешанна дIайолалера «Барбаросса» план: «Доацца кампаци чакхйоаккхача юкъа Советски Росси йохае кийча хила дезе германски гераашпара низаш... «Цхьабакъда, юххьанца доаоо тIа баьча тIемо а хIаьта цул тIехьагIа Брестски крепосте. Ленинграде, Киеве, Одессе, Севастополе, Советски Заполярье лаьттача турпа обороне а хьатьекхар, гитлеровски стратегаш чIоагIа гIалат баьнча хилар. Массанаха а дорха, тIа-тIа чIоагIлуш йола дукхьле нийслора моастагIчоа.

Москвана юхе хиначча тIем тIа Советски Эскар котдаларо юкъагIаькхар «блицкригa» авантюристически план, гитлеровски вермахт «эшалургт ца хиларах» бола фаьлг дIабаькхар. Сийлаьь-боккхача Дай-мехка тIема мотта. берригача шолагIча дунен тIема а лелаш гола тохийташ бола юхь а хиина дIаэттар ш тIом.

Европе шолагIа фронт ца хизарах пайда а эцаш. 1942 шера аьхки керда йоккха наступлени йолайир гитлеровцаша советско-германски фронта къулбехьарча тIьаме. Волгаен Кавказан дIатIакхача аьттув баьлар цар. Цу ханале ГаргарчаМалхбоаленен Индеи гIавраxой походаш ира маршруташ уттаеш бар фашистски штабашка. Цхьабакъда, укказа а лийрхIар хиланар авантюристий. Тlемий истере чуьь шийна нийсса кхы пхьакха боалаш хиина, ялх бетта совгIа бIаьбенна Сталинградски тIом Паулюса 330 эзар сагах даьтта группировка го баь юкъе а ерзаьь бокъоаца йохаьь дIаяккхарца чакхбаьлар. Волга йистолцен Кавказа лоамашта юхен аьча тIемашка миллион совгIа салтен эсари яьлар фашистски блока эскарех. Сталинграда юхе Советски Эскар толарах Сийлахь-боккхача Дай-мехка тIема деламе ияьатара деш хувцам белга хилар.

Из хуннан чакхбаьлар 1943 шера аьхки Курски дуге лаьттача тIем тIа гитлеровски бIунаш хIаллк а деш эмаларпа. Цо бухагара дема оагайир сехоалагIа рейхa. ше хIалак ца хулаш юсаргIоалашта дIакхийтар цунна. Стратегически инициатива еррига а советски командовале кара ера.

Советски бIуша 1944 шера Ленинграда юхе, Белоруссеи Украинеи, Прибалтике а Молдаве а чакхъяьхача йоккхийча наступательни операцешa гIавразой СССР доалнех арахвоссарга кхоачалир гIулакх. Советски Эскаро вIахо кхьча наступлене фашистски Iазапа кIалхардаьлар Австре, Албане, Болгаре. Венгре, Норвеге, Польша, Румыле, Чехословаке, Югославе халкъаш. Берлина юхе баьча тIемаш немецко-фашистски эскар дохазара юкъера акт хилар. 1945 шера 8 мае кхы къачаьл а доацаш къакараера гитлеровски Германа.

Из сийлахь-йоккха котало дукхача халкъий пиэаша яьккхар. Советски наха доархIам за цунна юкъе США, Англе, Франце, антигитлеровски коалицега гIоаьарча вай кхыча союзникаша лаьна дакъа. Гитлеровцашта дукхьала чайра дийтар Польша, Чехословаке, Югославе патриоташ, хIаьта тIема тIеххьарча этапе—румынский болгарски эскарий доаьом а соединенеш а. МоастагIчуна къачахчал дехаш къовсам доаттабаьб фашистана дIалийнача Европерча мехкий дукхаленболаме дикха лоацаш хиппараша. Цхьабакъда, гитлеровски Германи йохачча хоадам балхаш вола дакъа лаьпараш алха Советски Союза цун Гераашцара Низам дар. Шоай хама из бакъдора малхбузехьарча державай кулгалдеча ветелаша а. Уинстон Черчилла, масала, 1944 шера 8 ноябре яздьд:... «вай шаккха а лице йиш яц юкъарча гIуллакха Россе даь боарал боацаш зоккха гIулакх. Дукххача шерашка боарак боацаш йоккхий халонаш а довш, германски тIема Iалаьмата чура са доаккхаш йоалл яа. Аза дезаш се декхарийла доархI за. Малхбузехьа союзникашта дукхьала лаьттадел дукхха а юккагIа дола низаш юлакъайла доаттадеш а хIамаш ettap а Росса хилар, бIарчача шерашка доккхий дуламаш шийна хуллашехьа а, лаьттан тIа лаьттача къовсама керттера хила цо шийна кач ийна хилар».

США эскара штаба начальника генерала Маршалла тIема министрага яьча доклада тIа яздьа: «Шеча Эскаро толаме тIом баь хиннабецаре американски бIузаш агрессора дукхала а доаттадургдадар, хIаьта тIом американски континента тIа баьнна а хургбар».

ШоллагIча дунен тIема керттера фронт яр советско-германски фронт. Аьлча кхочам ба, 1941 шера июнь бетта денз 1944 шу юкъедаккхалла уккала аьхан хаина 190 дивизегара 270 дивизега кхаччаьна моастагIчун бIунаш хиина хилар. КъилбаседенАфрике английски американски бIунашта дукхьала 9-негара 20-нега кхаччалца, Итале — 7-негара 26-нега кхаччалца дивизеш яра ца лаьттача мотте. Цхьабакъда къилбаседен Франце сехвна бIунаш досадыьчул тIехьагIа а фашистий керттера низаш малхбоалехьа дар. Гитлеровски хьхаатчикашта мах беш а эоаш хулама а ваьнача деррига дуламех 73 процент советско-германски фронте хиннад. Советски Гераашцарча низаша йохаьай моастагIчун 607 дивизи. Война а. човнаш яь а, плен воалаваь а 13 миллион 600 эзари саг ваьнай фашистски Германех, царех 10 миллион советско-германски фронте. Советски Эскарош тIема-Фордa Флотош дIалакхаьа гитлеровски авиаце лаь дакъкъах кхо дакъа, артиллерен тайпайи доккхагIола дакъа, моастагIчун 1,6 эзар совгIа тIема кемен транспортни кемен.

Ткъо миллион са дIаденнад советски халкъо котало яккхара. ХIаьта хIанз буржуазни хуллаш истори харцхьадаккха гIерташ мел чIоагIа заргагIбаьнадбалe а, шаккха а ногаргшаш царна советски халкъан пун турпал Гераашцарча Низаштен карагIдаьнача гIулакха сийле адамий сахьетан чура йоае.

Советски мехка дукхьалара германски фашизма — дунен империализма чIоагIагIа йоача отряда — агресси юкъагIийсаро хьахьеккар, социализм эшае мотаргделаш, ший Дай-хенна мутIахьа хоал, ленински партена гонаха кхотаденна халкъ гора оттаде могарделаш бела ика дунен тIа ца хилар. Цабахача тIема итогаш — агрессорашта бола бирса хоаи, бирса а хьехим луш а бола историе урок.

Цхьабакъда, Малхбузехьа дукха ба из урок кхета ца еш. Коммунизм согоама хиларах бIарган тIадаькха дела США реакционни империалистически гIозараш дIахо а сихаль гера кийчлеш за, халкъий къинан-кортамукъалеш болаш тоIабе, истори чархтIехьашкахьа юхадостае гIерт уж. США керттера партнер а хиина вIаштIаш даьт неонацизма низ чIоагIбеш йоала Малхбузен Германи. Эхь ца хетташ кхерой гера тIакхача гIерт боннски реваншистaш, кхерам тIаттуьсе немецки лаьттан тIа дукхьайна хьахиначча социалистически пачхьалкхена — Германски Демократическа Республикана.

США-и ФРГ-ен мененолий юкъъектала Iарбий Малхбоалене тела кийчбаь бий а баь дIаоттаьай Израила пачхьалкхе. Израильски военщино шийга яйцай гитлеровски гIавразой дукхха приемаш методаш. США-с Вьетнаме доаттабу «бIеха тIом», сахка шонь бетта Израиле ОАР-а, Сирена, Иорданена дукхьала болаьь агресси, Грецера тIема-фашистски переворот, Азеи Африкаи дукхкхача дегIаьхача мехкашкарча социалистически пачхьалкхенашка прогрессивни режимашка дукхьалара империализма идеологически диверсеш чIоагIъяр — уж дола хIамаш аьхан зIанаро чIоагIаш я. Империализма аьхкан дог хувцаделадац. Дунен тIа тIема кхерам дукхбуьла керттера хьост болаш ше иа.

Империализма агрессивность тIатIа чIоагIлуш хиларах планетера мамар безача, прогрессивни низаша кхы а кIагIа кхетаду шоай мутIарам, лакхьш фех, агрессорашта дукхьалаттара кийчо чIоагIъе. Теиане чIоагIала я Советски Гераашцарча Низий бирса тIема низ. Советски Гераашцарча Низашца цхьана тIема мутIаро латт социалистически мехкий векаралшка дола эскараш. ЧIоагIлуш латта Варшавски договора мехкий тIема низ — шолагIча агрессора, вагахьа санна цо тIом хьовбайа, хIалакбеш хIана мотаргхиларах бола дика тешам.

Анатолий КОРНЕШОВ,
полковник, «Советское военное обозрение» яхача журнала керттера редактор.

Дозал дерьара

СОФИЕ ХИННА ТОРЖЕСТВЕННИ СОБРАНИ

СОФИЯ, 20 июнь (ТАСС). Г. Димитров вычна дийнахьа хенз 86 шу дизара хетаьь торжественни собрание хилар самарлйнахьа болгарски столице. БТА агентства беча хоамаг1а, собранехь БКП ЦК хьалхара секретарь, Министрийн Совета председатель Т. Живков, халкъа собрание Президиума председатель, Болгарски земледельчески халкъа союза секретарь Г. Трайков, кхыбола болгарски куьйгалхой.

Георгий Димитров, аьлла ше доклад еш Центральни контрольно-ревизионни комиссе председатела С. Караджова, историна юкъевхьав болгарски халкъен цуй Коммунистически партен баьчча а хьехархо а санна, дуьнен халкъашта юкъерча белхлойн коммунистически болама т1ехьаьнна воккха деятель санна.

Докладчика белгалдаьккхар, Г. Димитрова марксизм-ленинизм дег1айоалаяра юкъе, социалистически карчахьалкхенах болча хьехама юкъе лаьцна дакъа. Г. Димитрова белгалдаьккхар цо, хоадамболлаш юхабийттаб марксизма-ленинизма хьехама лаодаита ревизи е мел г1ийрташ.

С. Караджова белгалдаьккхар, БКП-цара болгарски халкъа цхьааг1о мелье, вежаршка болча социалистически мехкашцара цуй доттаг1алла цхьана леладу г1уллакхаш толлале, Болгари Советски Союзах хьахоалле дуьнен халкъашта юкъерча реакцен империализман низашта ц1акхта а могаргъ ца хилар. Болгарски коммунистически парти, болгарски халкъ, аьлла цо, массаза а массе хьалашка а Советски Союзаца, цуй Коммунистически партеца цхьана хила а хиннал, долаш а да, хургдолаш а да.

ПАРИЖЕРЧА ОФИЦИАЛЬНИ БЕСЕДЕ СУАН ТХЮИ ДАЬ КЪАМАЬЛ

ПАРИЖ, 20 июнь. (ТАСС корр.). «Факташа хьахьокх, Парижерча официальни беседашка результаташ хилийта лоьш В1ашаг1кхийтта Штаташ ца хилар, цул совг1а, переговорашка аьттув балара новкъарло еш духьалеваш а отталай цар», — аьлла Вьетнама Демократически Республика делегацена корте латтача Суан Тхюя делкан йиссавлаг1а ДРВ-ен США-н викалан в1ашаг1кхийттача.

Суан Тхюя аьлла, «уж чуетта бомбаш сонае ноаш кийча я аьнна со тешаве а г1ерташ, общественни ниенин 1ехае беаам ба» Америка В1ашаг1кхиттача Штатий. Ма дарра аьлча В1ашаг1кхийттача Штаташа «д1адех Вьетнама Демократически Республикана чуетта бомбаш а пуьна духьалара кхы мел йола т1ема акташ а собаара условей хьакъехьа переговораш йолаелга. Ма дарра аьлча, цар х1ана а д1адех «деррига цхьатарба дар». Оала т1ашац уж хьетамца йоаца американски агрессоран претензеш». — аьлла Суан Тхюя.

Суан Тхюя ц1аьхха а дагайоххийтар Тавьхонгаоа Виньлинага кхачналца долча ДРВ территоре дьакъа американски авиацен США флота т1ема кемашен чуетта бомбаш сов чехка социаелга, зем баккха самолеташ чуухийтилга, листовкаш йоаржаелга, сигалара 1очу, форда т1ара, Лаосе т1оала т1ема отрядаш чуухийтилга. Къулбехьен Вьетнаме латтачь артиллерецара йоаккхий топаш демилитаризованни зоне чуеттилга, республика хиларе доаьзоньш телхаделга, провокацеш леделга, ДРВ граждаваш удбелга а къебзаоаг1аш йола еррига кхы мел йола т1ема акташ ДРВ ерригача территоре т1аоа соцаеьта д1адехаш йола ДРВ делегаце позици.

Суан Тхюя дагайоххийтар вьетнамски халкъа духьалара, белгала аьлча, Вьетнама Демократически Республикана духьалара американски военщина агрессе 1алалахьмате дукха экташ. США, аьлла цо, «моцк болабеш» йола бомбаш чуетташ я х1ана а.

Къулбехьен Вьетнамах лаьца аьлча, американски б1ухаша «д1ахо кхы т1а а ч1оаг1аг1а ю кьаьача г1уллакхашца ювзаенна йола ноай атакаш, т1аьта дукхаг1а т1ема низехи средствеехи най ла ю». Суан Тхюя аьлла, масала, Шолоне, листа мах бахача Сайгана кварталие, доккха дезалла газеш хийцай. «Уж зуламаш ноаш лаьзап ала йиш йолаш ца В1ашаг1кхийтта Штаташ», — аьлла Суан Тхюя.

А. КРАСИНОВ,
Ю. ПОНОМАРЕВ.

ПРАГЕРА ПРОФСОЮЗНИ СОВЕЩАНИ

ПРАГА, 20 июнь. (ТАСС). Чехословаке юкхьандарча профсоюзни организацей депутатий ерригача пачхахьалкхен юкъара совещани д1айоладенна укказа. Профсоюзашкарча х1ахзарча хьалах лаьца совещане доклад йир профсоюзий Центральни совета Председатела К. Полачека.

ЧТК агентства беча хоамаг1а, совещание къамаьл дир Чехословаке Коммунистически парте ЦК хьалхарча секретара А. Дубчека. Цо аьлла, КПЧ-ас социалистически демократи санна доаьх1 демократи, вешта аьлча къувсар 1аьдал белхлойн ерригача къахьегамхойн кара хила деза е дезац, социалистически деалахье хила еза а езаш яха дош а доацаш, къахьегамхой хьанташ динаг1а ц1а миента къайкхдухьалдаьрен хьелчеш долурдаьрен яха дош дола политически строй санна.

Уж дешаш, аьлла А. Дубчека, вай къахьегамхоша 1948 шера февраль беттехьо а къоастадаьх буржуазни реакцеца леаттаьбаьча къовсаме, х1аьта цу кеталоний итогашкара цхьаккха х1ама хувца дага доалаш а дац вай. Уж ч1оаг1а итстам я, белгалдаьккхар цо, Советски Союзана цхьана г1уллакхаш леладен социалистически лагера юкъе хилен лаьрх1а вай хилар санна ч1оаг1а я уж.

КПЧ ЦК майски Пленума белх ше бувцаш, цо аьлла, т1ехдаьха ноай мукъаг1а леладу г1уллакхаш, ц1аьхха дага а доаваш г1айтта доваш, кхоккамыш тахан Чехословаке политикана этара боккхаг1а бола кхерам лаьрх1ар Пленумо. Коммунистически парте, йоахар цо д1ахо, боникха лоарх1ам бу йиззача боккъонаг1ош шерра даьржаи долча профсоюзий политически г1уллакхий.

Профсоюзий лоарх1ам этара сагтаг1а дола дош а лоарх1аш хьалхарча плане оттабу, аьлла цо д1ахо, политически низ санна, политически фактор санна. КПЧ-ена хетачех, профсоюзашка из ноай лоарх1ам дика леладургба, нагахьа санна б1арчча цхьа организаци а лоарх1аш профсоюзий организацешна структура шийна могга лора.

ХЬАЬШИЙ КХАЧАРГА ХЬЕЖАШ Я СОФИЯ

СОФИЯ, 17 июнь. (ТАСС). Дуьнен т1аьча 120 мехкара 15 эзар делегати 7 эзар туристи воаг1аргва Софие кагирхойн студентийн Дерригдуьнен IX фестивале, хоам бу «Поглед» яхача газетага НРБ Министрий Совета председатела заместитела, фестивале кийчо еча оперативни бюро председатела Лучезар Аврамова оммача хетервью т1а.

Везаш хьаше т1аэцаш йола фусамиена хургья болгарски столица. Фестивала эшача г1уллакхашта хьальеш латт 29 йоккха объект: 7 эзар моттиг а йолаш чу1е итт корпус йола фестивальни городок, 5.500 моттиг йола яхи ресторан, спортивни зал, т1ера д1акъайла тенниси корт, яьк ду яхо бассейн, и. кх. д1.

Фестивале дакъа лоацараша хьахьонхаргва 1аэава духьаля, хьалми лоаьмаь оаог1атон бахьен долаш, кьам ег1аехарен социальни прогрессе духье къовсам леаттабеча халкъашна ноай солидарность хилар.

·24 июне 175 шу дуз декабристий — дворянски революционерий болама г1орбаьннача декабристех ца1 хинна Павел Иванович Пестель ваьча дийнахьа денз. Эрсий халкъа бокъонаш мукъалея бахьанера къовсам болабаьб цар. 1825 шера восстание байвахь ай а чь. хьажкхашта цоаьмах дата болабеннай уж. В. И. Ленина т1ехдаьнна зоккхача ма1ене лайрх1аб Пестелен цуьна цхьана къовсам лоттабаьча цул нохкъостанен дотабаь революционни ц1ера сийг, цо нуьгера хьайоланий Сийлахь - йоккха октябрьски социалистически революци хиларца йистебаьнача эрсий мукъабалара болама периодизаци. Боккхача организаторски кхетамо, дукха а знанеш йолаш хилар, кхоачашде лаьрх1ар чекхдаиккханза ца 1е г1ерташ хилар мукъале аккхара илманта дуьнала йоацаш ч1оаг1а мут1аньа хилар декабристашта юкъе этаре лоарх1ема г1а йола фигура хилийтай цунах.

ТАСС фотохроника.

ТАХАНИ КХОАНЕИ ХУРГДА

22-ча ИЮНЕ

В. И. Ленина ц1ераг1ара майда

19 сахьат даьлча просвещене болхлой Ц1ен просвещене ветераний хоровой коллектива концерт. 21 сахьат даьлча — хронико - документальни кинофильмаш хьокхаргда.

С. М. Кирова ц1ераг1ара культурен салоI1аман парк

10 сахьат даьлча городской промышленни ярмарка хьелларгья. 19 сахьат даьлча Зелени театре — Нохч-Г1алг1ай пачхахьалкхен филармоне симфонически оркестра концерт. 17 сахьат даьлча массови площадке — халхараш, ловзараш, конкурсаш, аттракционаш. 10 сахьат даьлча дешара павильоне деша лаха ха йоллалда долча берий сурий выставка. 20 сахьат даьлча — халхарий сайре.

В. И. Ленина ц1ераг1ара культура Дворец

11 сахьат даьлча — саг йоалларен маьре яхарен торжественни ди. 19 сахьат даьлча Зелени театре — коммунистически къахьегама бригадай членийн ударникийн дезалий салоI1ама сайре. 20 сахьат даьлча кинолекторе — «Пятилетка горизонташ» яхача темах кинофильмаш хьокхаргда. 12 сахьат даьлча денз парке болх беш я аттракционий городок.

Н. К. Крупская ц1ераг1ара культура Дворец

10 сахьат даьлча — машинашкахой болница лоро пайдане хьехамаш ду. 20 сахьат даьлча аьхкинарча кинолекторе — документальни кинофильмаш хьокхаргда. Цу хана халхарий площадке халхарий сайре.

23-ча ИЮНЕ

В. И. Ленина ц1ераг1ара майда

19 сахьат даьлча — химикий культура Ц1ен художественни самодеятельноста концерт. 21 сахьат даьлча — Iилмни - популярни кинофильмаш хьокхаргда.

С. М. Кирова ц1ераг1ара культурен салоI1аман парк

10 сахьат даьлча денз болх беш я городской промышленни ярмарка. 20 сахьат даьлча Зелени театре — В. И. Ленина ц1ераг1ара культура Дворецa художественни самодеятельноста коллектива доккха концерт. 18 сахьата 30 минути яьлча музыкальни раконие — Нохч - Г1алг1ай пачхахьалкхен филармоне артистий «Дийн дийна ваа яха тематически концерт.

20 сахьат даьлча кинолекторе — «Советски театра говзанчаш» яхача темах кинофестиваль. «Борис Щукин», «Михаил Романов» яха кинофильмаш хьокхаргда. Цу хана халхарий площадке — халхарий сайре. 17 сахьат даьлча массови площадке — ловзараш, халхараш, конкурсаш, аттракционаш.

В. И. Ленина ц1ераг1ара культура Дворец

20 сахьат даьлча йоккхача зале — 1аьржача форда флота Краснознаменни драматически театра спектакль. 9 сахьат даьлча — з1амаг1олача берашта лаьрх1а фьагий утренник. Берий кинофильмаш хьокхаргда. 20 сахьат даьлча В. И. Ленина ц1ераг1ча культура Дворецa классически халхара студи оперни театран отчетни концерт. 10 сахьат даьлча денз парке болх беш хургья аттракционий городок.

Н. К. Крупская ц1ераг1ара культура ц1а

19 сахьат даьлча кинолекторе — к1арандийнахьара дешараш «Парте т1ехьарча решенеша материальни стимулировани йола Ленински идеяш» яхача темах лекци. 20 сахьат даьлча халхарий площадке — халхараш.

Стадионашкахь спортивни хьалашнех

22-ча ИЮНЕ

«Динамо» стадион

1уйрийна 9 сахьат даьлча физкультура производственни коллективий спартакиада зачетах волейболах ловзачара яхьаш. 10 сахьат даьлча денз, Астраханска Элистан футбольни командашта юкъе просвещене министерства хьалхара моттиг яккхара эхьалльи матч. 16 сахьата 30 минута яьлча в1ашаг1кхетт Махачкалин Грознен футбольни командаш.

С. Орджоникидзе ц1ераг1ара стадион

17 сахьата 30 минута яьлча республике хьалхара моттиг яккхара Грознески химкомбината Грознески нехкаьтта институтан футбольни командашта юкъера яхьаш. 1уйрийна 10 сахьат даьлча денз «Труд» ДСО хьалхара моттиг яккхара баскетболах ловзачара яхьаш. Цига дакъа лоацаш хургья ВНИИКанефтегаза, ГрозНИИ, Грознески нефтемаслозавода, Грознески нехкаьтта чакхдоаххача завода, «Сунжанефть» НПУ, химкомбината, производственни товарий контора, «Гипрогрознефть», Старопромысловски района «Красный молот» завода командаш.

23-ча ИЮНЕ

«Динамо» стадион

1уйрийна 9 сахьат даьлча физкультура производственни коллективий спартакиада зачетах волейболах яхьаш. 14 сахьата 30 минути яьлча Цхьоанаг1а Мая ц1ераг1ча колхозан «Динамо» футбольни командашта юкъера матч.

С. Орджоникидзе ц1ераг1ара стадион

1уйрийна 10 сахьат даьлча «Труд» ДСО хьалхара моттиг яккхара баскетболистий яхьаш. 16 сахьат даьлча

Лагера юбилей

Дукха да хьанацар х1ара сана пионерий г1а а бел уххаш торжественни линейка яь. Цу хана ухх шерарча пионерски лагерах хьалхара сессии хьехаш в1ашаг1кхийттабар уж.

Х1ара шоай хьаьнсарча лагера юбилей — итт шу дизар деадеш бар Сунженски района «Победа» колхоза пионерски лагере салоI1араш. Царна хьаьмалг1а бахкабар колхоза кулгалдой, района общественни организацей викалаш, берий дай-наной.

Къаьстта сакъердаме дар лагерь хьайийлача хьалхарча шерашка уххаза салоI1аш хинна цхьабола пионераш, цар воспитателаш, пионервожатеш, лагера хинна начальникаш а уххаш баьхка хилар. Царна юкъе яр моттигерча № 3 йолча школа хьехархо Василенко Валентина Петровна. Цо белгалдир ше болх баьча шера ухх лагере салоI1аш 27 бер мара ца хиналга, х1аьта х1ана духхьал хьалхарча сесани уж 162 да. В1арчча аьхкан уххаза 486 бере салоI1аргда.

СУРТА Т1А: «Орленок» яхача лагера цхьа дакъа.

[redacted] сурт.

ХАОТТАМ

Тахан республика г1оллен Грозни йоалаш а йоацаш, к1еззиг-дукха мархаш хургья, къулба - малхбоалехьара г1аьхха мух хьекхаргба, республике г1олла 24—29 градуси Грозне 26—28 градуси йоахал хургья.

23-чен 24-чен июне хушалуш мархаш хургья, 24 июне цхьайолча моттигашка доацачча хана дог1а делхаргда, 23 июне къулба-малхбоалехьарен 24 июне малхбузехьарен шийчох лаьг1а а болаш. т1аьхха г1аьхха хьекхаш мух хургба. буьйсашка 11—16 градуси денойна 25—30 градуси йоахал хургья.

Метеостанци.

Редактор М. К. ЛЬЯНОВ.

ЛАДУВГ1А, ХЬАЖА

22 июнь

РАДИО

6.30 — Нохч-Г1алг1айчен [illegible]. 6.45 — Аьзрахи. 6.50 — Хоамаш. 7.00 — Москва. 7.10 — «Грозненский рабочий», «Комсомольское племя» газетий обзор. 7.20 — Передачий программа. 7.25 — Москва. 8.15 — «Сердало» газета обзор. 8.25 — [illegible] (нохчий меттала). 8.35 — [illegible] (г1алг1ай меттала). 8.45 — [illegible]. 9.00 — Москва. 16.00 — Передачий программа. [illegible] «Доттаг1алла» [illegible] передача (эрсий меттала). 17.00 — Сатирически радиожурнал (г1алг1ай меттала). 17.30 — Нохч-Г1алг1айчен заслуженни артиста Халибский Александре творчествах (эрсий меттала). 18.00 — [illegible] (г1алг1ай меттала). 18.30 — [illegible] (г1алг1ай меттала). 18.50 — [illegible]. 19.00 — Москва.

ТЕЛЕВИДЕНИ

11.55 — Передачий программа. 12.00 — 22 июне. Советски [illegible] передача. (ЦТ). 12.30 — [illegible]. (ЦТ). 13.45 — [illegible] программа. 14.20 — [illegible]. Телевизионни художественни фильм. 15.25 — [illegible] фильм-оперетта. 16.25 — [illegible]. 17.00 — [illegible]. 17.40 — «Остановившие мгновение». 18.00 — [illegible] фильм. 18.15 — [illegible]. 18.35 — [illegible] художественни фильм (3, 4 сери). 20.25 — Передачий программа. 20.30 — «Хан» яха информационни программа. 21.00 — [illegible] Московски военни округа [illegible] ансамбла концерт. 21.45 — [illegible] (ЦТ). 22.00 — [illegible] фильм.

23 июнь

РАДИО

7.10 — «Грозненский рабочий» газета обзор. 7.20 — Хоамаш. 7.30 — Москва. 8.20 — «Ленинан некъ» газета обзор. 8.30 — [illegible]. Концерт. 9.00 — Москва. 15.15 — Передачий программа. 15.20 — [illegible] литературни передача (нохчий меттала). 15.40 — Аьзрахи. 16.00 — Москва. 16.30 — Сатирически журнал (эрсий меттала). 17.00 — [illegible] (г1алг1ай меттала). 17.30 — [illegible] концерт. 18.00 — Москва.

ТЕЛЕВИДЕНИ

9.35 — Передачий программа. 9.40 — Зарядка [illegible] гимнастика. (ЦТ). 9.15 — «Школьникана «Будильник». [illegible] передача. (ЦТ). 9.45 — Телевизионни [illegible]. 10.00 — [illegible]. (ЦТ). 10.30 — [illegible] Таллин. Таллинера передача. (ЦТ). 11.00 — [illegible]. «Искатели». Телевизионни клуб. 12.00 — «Здоровье» яха телевизионни энциклопедически библиотека. (ЦТ). 12.30 — «Пеленгатор». Телевизионни сатирически сборник. Ростовера передача. (ЦТ). 13.00 — «Советски [illegible]» яха киножурнал. 13.15 — Порте [illegible] концерт. Берлинера передача. (ЦТ). 14.15 — «[illegible]». Телевизионни журнал. 15.15 — Музыкальни киоск. 15.45 — [illegible]. Одессера передача. 16.30 — [illegible]. Киноповой программа. 17.20 — Киножурнал. 17.30 — Спортивни передача. 17.50 — [illegible] фильм. 19.15 — [illegible] концерт. 18.20 — [illegible] фильм. 18.40 — Концерт. 19.40 — Передачий программа. 19.45 — [illegible] программа. 20.30 — Футболах ловзарах [illegible]. Чехословаки—Бразили. Чехословакера передача. (ЦТ). 21.15 — Софие кургболча [illegible] студентий 9-ча Дерригдуьнен фестивала [illegible]. 22.00 — Пятигорскера передача. Концерт.

РЕДАКЦЕ АДРЕС: г. Грозный, Ленина улица, 11 (3-г1а этаж). Телефонаш: редактора — 3-44-08; редактора зам — 3-30-11; белхахоьчча секретара — 3-34-30; партийни вахара, культурен, промышленностен отделий — 3-42-30; юрта бахамах къахьегаме отделий — 3-42-30.

АДРЕС РЕДАКЦИИ: г. Грозный, ул. Ленина, 11 (3-й этаж). Телефоны: редактора — 3-44-08; зам. редактора — 3-30-11; ответственного секретаря — 3-34-30; отделов партийной жизни, культуры и промышленности — 3-42-30; отделов сельского хозяйства и писем — 3-42-30.

«Грозненский рабочий» издательстван типографи. Революцен проспект 7/84.

Типография изд-ва «Грозненский рабочий», проспект Революции, 7/84.

СФ05125. Заказ № 2050.

ОСМИЕВ Хьамзат

ЦХЬОАЛ

ДУВЦАР

. Уйла е ца еш сихоалараx дир аз из. Школа юара яра а лалелехьа вахьлар со цунах дахке-м, цхьабакъла, цкъа даь даьнкача х1амания дехке ваьнна со, аьнна, берашта хьалхашка в1аьла атта дешар. Са хьакъхьалах на берий дог а кхараргдолаш, довстаме дар. Мича дего вутаргвар со на це. Муха ела цкъа се волавалараx д1алахар со кхы юха а ца хьожаш. Эггара дукхаг1о везаш хиннача сай воакъостапара Султанашна ег1ар — из ца1 ма дарий. Т1ехьаг1а саьетта а дена уйла йийча, цхьаьккха я кийтар; берашта хьалхашка хьал доацаш дар со вахьнача тайпара эралалар.

...Пхелаг1ечен цхьааг1ечен классашкарча шин отрядапара пурийтта к1аьнки йийтта йи1иги — ткъаь цхьайтта бер дар тхо цхьаьккхе доаш туала ца далийта г1ерташ совхоза агронома деча къамельлага ладувг1аш. Дерригаш я пиончераш дар. Шекара свеклашта г1улакх мишта де деза тхона хьеха воавар агроном, х1ана аьлча, оаха из болх белга тхоашта т1ейиналар.

Шо-шоай группаш а еш, лаккхехьарча классашкара кхьдола бераш а дар совхоза цхьаьа баьхаш де кийчдинна, тха шин классерча пионераша чуйица яллаца г1улакх де хьакийцаьр цхьа гектар шекара свекла. Юрта дукха гаьна йоацаш, хина д1ат1а е отташ Г1алче гел чу яр из участок.

Тхона ший хьехаш я бахь, доллача х1амах тхо кхета а даь, агроном ваха-чуа т1ехьаг1а баьлар из соца бэьчна ватеам. Бераш кхы д1а-хьа а ца воххийташ, шинна отряда юкъара ебор йир школа йоккхаг1а йолча пионервожате. Кхоана деча сихха свеклашца болх бе безаш хилараx кхы т1ехьа ца я доахаш кхай т1а деча балхашта доал дергоала мах харжа безар тхоашта юкъера. Из дош дар дуьцаш хиннар. Пионервожате къамаьл ф даь, т1ехьаьоа и корхьамаш д1адоладелча, балха доал дергдарашца со хилча бакъахьа хеташ са ц1е яккхар цхьанне а шийне а.

Сона-м в1алла дага а мича дар из, х1аьта а хьал а г1етта со ца мегийташ кола дош Султане аьлча, б1арга-ц1и ехар са.

— Цу свеклашцара болх, — аьлла цо, — в1ира а бетта и чакхбаргболаш бац, х1аьта Идрис кастта х1ама к1орзалеш саг ва. Сона хетаргахьа, из хержача цийса хургдац.

Сов ч1оаг1а из новкъа хинна цхьан юкъаг1а в1алла йист а ца хулалуш, цуьна б1араньежжача ваг1ийсар со. «Уллин Утиш мо мара. в1ашаг1къастаргболаш бац Идрисе Султанне». Тхо цкъ теттара тхоайла т1ера хидарах яштте овлар тхох бераша. Пхьакха сенна овлар во со кастта х1ама к1орлабеш ва? Цуьна сенах гучадьниадар из? Воллаче 1е магацарий, цуьна, нагахьа санна ше са га ца лозкхе а? Сайна дог хьарам долаш цо из къамаьл дича санна хийтар сона.

Султана аьннача духьала х1ама оалаш кхы саг хиланар. Кхьметтел кьалхаг1а са ц1и яьккхараш а. Из теттара новкъа хилар сона. «Султана аьнар бакъдеш ба-кх ераш берригаш», аьнна хийтар. Яьхлаг1на классера Исраил тха класcера Кейпен хержар. Кейпашка а хоржаш, моллаг1а цхьа к1аьнк хержавалаpe-м сона аттаг1а хила а мегар. «Хьо Кейпа миссел а вац», яхилга да-кх ер, аьнна чудессар сона.

Цар цига мел леладечоx сайна к1аттг1а боацар хета кеп а оттаьь, се на1аргахьа воалавелча, хьажа-юкъе цод а белла. Султанага аьлла аз, цига мел хиннар шен а воаккхаш:

— Дала д1авакхха хьо, ма доттаг1а я хиннa! Со вал хьона хьо в е из хьакимал а эшаш! — Ни1 т1а в теха, эжа аравальлар се.

Сайна т1ехьхье аре а баьнна, «Ш1а ма г1о, юха чувола» аьнна, сайга декар де уж оттаргбе мотташ вар со. Цхьабакъла, сона хийттар хилавзар Царех цхьаннхе я аравалакзар. Сато в1а ма г1о алавзар. В1алла воацаш мо, витар цар со. Цигтача дехке ваьлар со айса даьчоа.

Хаинахьа ца тхьовсар баьхан долаш, дикка ди лакхденаьдир шоллаз1ча дийнахьа со сомаваьнча. Сихха хьал а г1етта, кулг-юхь а хила со кийчлушехьа в истола т1а даа х1ама 1оттталеш йоаллар нана. Даьтта т1ахьекхача маьхка ч1егилгах церг етташ ваг1ача сога, йоайхача к1ежьаьккхача шура кружка хьа а кхоадаеш, хаьттар нанас:

— Хьонек Султанаа юкъе кхы цатоам беннабац?

Х1а аьнна цо из хоатташехьа «саккхийна хьог1?» — аьнна дега т1а дера сона. Хаттара жоп а на луш, чокхал хьекхадеш ваьар а из хьккхар аз. Из раьзэ хургг1аш дикка ха кьккхар аз. Из раьзэ хургьаар со Султанашцара ийг1алга д1ахайча. Цо сона массаза а кертаг1асахар, новкъостапша 1инкера хила, яхаш. Со йист хила тоавелча, х1иръента сона б1арa а хьежа, юха а хаьттар нанас:

— Хьога дувций со?

— Тхо-м ийг1алаш, нана. Х1ана хетт 1а?

— Йист х1ана хилац хьо х1аьта?

— Маьих из йоаллачрий са бага.

— Вайгахьа о1алла хьачу а ца хьожаш т1ехьаьлар из тхоовре а. Школегахьа эхар. Из хьачу ца вараx тахаш еш хеттар аз. Охала во я, к1аьнк, новкъосташта юкъе. Тахан долхашд шо свеклашка?

— Долх дабра...

Мамогга сихаг1а шоллаг1а а маьхка ч1егиата шурий кружкеи 1оцу а хоаьь нанас из къамаьл кхы юхадоладалехье ц1аг1ара аранйкхар со.

Аравккхар-м аратккхар ма дарий, фу дар са д1ахо де, мича г1оогвар со? Бераш цига хург ма дий, аьнна, хогдаахилга-м к1езига яр, х1аьта в массаг1а духь хул аьнна, шиноле вахар. Коа д1ачулоаллашехьа а ша мо шаьра хайра сона Султан а вол бераш а кхай т1а хаалга — то баьккха дадийг1ача цхьана классе в г1ар-тата даьар.

Уй дила б1еха хий д1акхосса арааьлар классаш ц1еньеш йола Гошмоаха. Цуьга хаьттар аз сай новкъостий.

— Уххаза гул а дена д1адахар 1а дувна берам. Кхой т1а долх тхо. йоахар. Сахьат гаргга ха я уж арадаьчча-м.

Са уххаза кхы де ч1ана дацар. Волавенне етаг1а вахар со. Цхьаккха бер даьар цига а. Новкъостий боацаш хьача сагота яр. Массаза тхоаш дуьваш хиннача 1ам т1а луьчаш цхьа юкъ яьккхар. Луьчар а сакъердаме дац уллув новкъостий ца хилча. Лувчилга к1орда а даь, хилара хьа а ваьнна, маьлхе г1умар т1а чоьжар.

Цига 1е кхы сатенар. Айса мелла дича бакъвалья да из хоаш, са уйла кхин къаргахь. Кхы ц1аьхха в чала а йинкха, в1ашетте кхоэза чу а те1а (из со дича кхелбац, оалаш дар) хьалхара эьлар со. Варзхьаш т1а а ца дуохаш новкъааллерга хьежаш ваг1аш, дикка салоIам а хулаш цхьа х1ама дагадекар сона: йотте хьалчу а ца воалаш, хила дехьа а ваьнна, атаг1а г1олла сай новкъостий болча кхаччалца хьалвахха. «Свеклашцашцашка ц1енъеш бахха уж Г1аамел сехьа хургба, со дехьа чургаа. Д1аг1а ца воле а,

хий мара юкъе доацаш, уж б1аргаго йиш хург ма йий сога».

Барзкъаш т1аьнк1аа дехи хила дехьа а ваьнна, цига сай б1аракъаш т1а а йийка воавелар со. Хьалбаьтачуа т1ехьаг1а делкъийга кхаччалца ше беча ааьхьаь ийкса ах ийкъ баь хургбар малхо. Хетаргахьа, ах сахьата ийкъ баьча со д1акхальмар хи-йистте къьйна лакаш яг1ача мотте. Акхх, д1оаденначa хана тха 1ул т1ара доахан маа уьтташ йола гел яр из. Цигара гаьна яцар свеклаш йийна гел а.

Кхы а к1езига ийкъ а баь, гу т1а а ваьнна, маьлха духьала кулг а лаьца д1ахьежача, т1аьр-юкъе уллаш мо б1аргадайра сона свеклай кха. б1аргабайра белиш г1араш еш. г1озбаьнна цига балха боакха пионераш. Бес-бесарча пар кочлашен йовлакхашеш, лизаша санна, къоргаььар из гел. Г1аж кхоссаль мара чарна тахьа воацаш, хи-йистте д1ат1еттар со. Х1араие шишша мут1 хьа а лаьца, чуйийна оасар деш, листа йолча меттера свекла ийлльеш боахкар уж.

Т1ехьара а, хи-йистте шоашка хьежаш ваг1а со б1аргаабра-царна. Согахьа хьа а хьежаш, шоайла хабараш дуьвцар. Гой Султанага цхьа х1ама йоал Исраила. Бераш делалу. Сона уж сайх делаш санна хет.

Меллашха цигахьара хьахьехкача мило со, волча хьехкоачадуцир дуьна, цхьаьола хабараш.

— Фу дагадела вехавола-теш?

— Ше дьайоа дехке ваьнначоа тара ва.

— Хьаг1а ца а воаг1аш, цига х1ана ваг1а из?

— «Со харц ва», аьнна дерий де хала-да.

— Курорте вена ваг1ачоа тара хет сона-м из, — яхаш ел са даь-вежий йиiг Диба. Хьайха цуьга! Газа муIаш санна д1ааг1а ший керта ше к1ажар а т1ехь.

— Цо фу ду хьежиалла вутарга вай из...

Уж бел. Царна сакъердаме и. Согара сагото хаций-хьог1 царна? Дагтара се сагота воацу кеп оттае со г1ерташ хилча царна сонах хоаргда из?

Сона дагадехар: «Ирав хаиарий х1ана парна юкъе хулга! Цкъа цхьана болх беш а ваьлла, массанена бартe, а волаш, ч1ерш а доахаш. Султана уйуа а ваьнна сарразьа ч1оаг1а!» Юха а юха а сона хьалхашка хеттар цхьа хеттар: «Малав со цаеча ца хиларe бехке?» Цу хеттара ца1 мара жоп дацар: «Со се ва бехке. Кхы саг вац». Волче, йоахар са хьохьаало, хийцила х1аг1а а вахе, доаца доккхал а ца дехаш, д1аала новкъостешца: «Бехк ма со! Цар бехкаш доалийтаргва.

Из уйла дега т1а ена со ваг1ача хинна ший болх в бита хигахха хьалг1анолаавелар Исраил, цуьна т1ехьа — Абойг, т1аьха — Султан, Хьасан. Каст-каста царгахьа а сога-хьа а хьожаш, вожаш болх беш бар. Лочне хачилгаш мара х1ама ца дутташ, боаг1ашехьа т1ера барзкъаш д1а а доахаш, дуьна киiьлуш бан хьаг1абсг1араш. Дехьа, бера лакхе болача ваг1оахьа ваг1ача сога йист а ца хулаш е со теркал а ца веш, кхо метр хинна 1ерг боахаш чахчу берда т1ера пхьатарра чуккасабелар уж 1амала. Уваг1ахо цинхьаш мара х1ама б1арга ца гуш, цхьан юкъаг1а къайлабаьлар уж. Т1аккха гуча а айнха, цхьа ве балхабелар.

«Цо фу ду хьажжала вутаргва вай из», Ишта дар тхьонна маогалла сона хеар. Сох йоахар цар из Со кхы 1ева ламар. «Со-м вутаргвац олш! Пхьаьнна чнхета а вутаргвац! — соаьхьо аз са-сайна. Т1ера коч-хачи сихха Iо а кхесса, сайна хамогга ц1оаг1а а теха т1ехьакхаьйчар со:

— Х1аь-аь-й! Шоатаг1а! Со а ва шуца.

Сона атта-м дацар чух а ева сейхан айса битача нахага тахан «со а ва шуца» аэл. дахатт1а уча ваьнна1, ма аттa а дацар! Бакъахьа, х1аьта аз кхетадора: иштта алар ийса дар.

Наьх деш неттача кулгашен когашеи д1акхайита курсдамар царна аз теха ц1оаг1а — согахьа хьа а ца хьожаш болхар уж. Цу ц1оаг1анна т1ехь-т1ехьа хила чу а йийкко со наьькада т1ехьаавьлар царна. Гено долча кхоачачашехьа т1ехьакхийра. Цхьаьнахьаш хьалт1аалаьлар берда т1а. Маьлхе къега а къегаш, цагалль саг вортеоапаш дуьхха ти т1аламаш доахкар тха зег1анех. Тхо тхьайла б1арахьежжача датташ цхьа юкъ хьалар.

— Идрис, — аьлла сога Исраила, — балха хьавеннавий хьо?

— Нагахьа санна оаш д1ат1аьце, — венар.

— Та деза цо, — аьнна, Султана пхьарс хьа а лаьца сoгахьа хьаозабир Хьасана. — Кулге г1о!

— Д1аваьла, х1ана фу дуьш 1а? — пхьарс хьаоза бир Султана.

— Тхо-м хинналан ц1ег1а, — аьлла аз. Султана а цхьа берий а сайна хьат1 ца хилар хайна дог а ч1аьхха. Т1аккха, сай б1аргашка кхехка хий къайла а г1оргдолаш, тоЦаваь марх1а велаяр аз Султан.

— Из кхаге доахачуа а хьакаг1а ваi — г1алвахо Хьасан.

...Цар кхача а буаш сарралца сай новкъостаниа балха а ваьлла царна цхьана чувоаг1ача хана, боккха цуьй гира 1обаьлча санна, паргIата хиьннa вар со. Из сай гира 1обаьлча цуьх цхьоал хилар хиха кхетадаьдар аз.

— Кхоана 1уьре а со на1арга воаг1аргва хьона Кийча хилаха, — аьлла сога Султана тхо в1ашаг1къьаста чудалхаш.